

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Anna Puklová

**Vývoj bilaterálního vztahu:
Kambodžské království a Česká republika**

Bakalářská práce

Praha 2015

Autor práce: **Anna Puklová**

Vedoucí práce: **RNDr. Jan Kofroň, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2015**

Bibliografický záznam

PUKLOVÁ, Anna. *Vývoj bilaterálního vztahu: Kambodžské království a Česká republika*. Praha, 2015. 44 s. Diplomová práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí diplomové práce RNDr. Jan Kofroň, Ph.D.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá vývojem bilaterálního vztahu mezi Kambodžským královstvím a Českou republikou a faktory, kterými byl ovlivněn. Oficiální spolupráce mezi těmito dvěma státy byla navázána v roce 1956. Vývoj česko-kambodžského vztahu byl zásadně ovlivněn dvěma dějinnými zvraty – vládou Rudých Khmerů v 70. letech v Kambodži a pádem komunismu v Československu v roce 1989. Práce se v deskriptivní rovině zabývá vývojem konkrétního vztahu od jeho navázání do současnosti. Za deskriptivní částí následuje komparace toho, jak se vztahy vyvíjeli po dvou zmíněných zvratech. Jsou komparovány události, po kterých bylo nutné znovu navazování vztahů nebo jejich transformace, faktory, které jednotlivé období ovlivňovaly, jak byly vztahy obnovovány a také konkrétní příklady spolupráce. Komparace ukazuje, že se spolupráce v daných obdobích vyvíjela podobným směrem, že největší stopu zanechaly zmíněné dějinné zvraty především v prvních letech po jejich proběhnutí. První kroky v rámci spolupráce po pádu vlády Rudých Khmer a následně po pádu komunismu v Československu se nedají srovnávat.

Abstract

The purpose of this bachelor thesis is to describe the development of bilateral relations between the Kingdom of Cambodia and the Czech Republic and factors which have an influence on this development. Official cooperation between these two states started in 1956. The development of Czech-Cambodian relationship was heavily influenced by two historical turns – the rule of Khmer Rouge in the 1970s in Cambodia and the fall of Communism in Czechoslovakia in 1989. This thesis deals with development of concrete relationship on descriptive level. The descriptive level is followed by the comparison of the development after two historical turns mentioned previously. The thesis compares

events after which the renewal or transformation were necessary, factors which influenced these periods, how the relation was renewed and concrete examples of cooperation. This comparison tells us that the development after the two turns went in almost the same direction, historical turns mainly left marks in the first few years after the event. It is not possible to compare the first steps in cooperation after the role of Khmer Rouge and after the fall of Communism.

Klíčová slova

Česká republika, Kambodža, vztahy, spolupráce, vnitřní a vnější faktory, Rudí Khmerové, pád komunismu

Keywords

Czech Republic, Cambodia, relations, cooperation, internal and external factors, Khmer Rouge, fall of Communism

Rozsah práce: 91 555 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 14. 5. 2015

Anna Puklová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své práce panu RNDr. Janu Kofroňovi, PhD. za pomoc, cenné rady a především trpělivost při zpracování této bakalářské práce.

Vývoj bilaterálního vztahu: Kambodžské království a Česká republika
(Development of bilateral relations: Cambodia and the Czech Republic)

Téma práce

Česká republika udržuje vzájemné diplomatické vztahy s mnoha světovými zeměmi a jednou z těchto zemí je i Kambodžské království. Česká republika pěstuje aktivní bilaterální vztah s Kambodžou ležící v jihovýchodní Asii prakticky nepřetržitě od osamostatnění Kambodži z francouzské nadvlády. Kambodžské království se stalo samostatným státem v roce 1953 a okamžitě si začalo vytvářet mnohé diplomatické kontakty, jedním ze států, se kterými byl tento kontakt navázán, se stalo i Československo. Diplomatické vztahy byly navázány v květnu 1956, ještě téhož roku navštívila Prahu kambodžská delegace a došlo k vydání obsáhlého společného prohlášení o zásadách mírové spolupráce a o rozvoji vzájemných kulturních a hospodářských vztahů.¹

Vzájemná spolupráce prošla mnoha zásadními změnami a to především díky státním převratům, ke kterým v Kambodže nejednou došlo. Zlomem se stalo období vlády Rudých Khmerů v 70. letech 20. stol. a dále socialistický vývoj, ke kterému docházelo po pádu rudokhmerské vlády. Je známo, že Rudí Khmerové přetrhali veškeré vztahy s okolním světem a proto na necelé čtyři roky jejich vlády skončil i vztah s Československem. V 70. letech 20. stol. bylo Československo po invazi vojsk Varšavské smlouvy a po období normalizace plně začleněno do sovětského bloku a proto podpořilo levicovou provietnamskou vládu, čímž začala kambodžská cesta k socialismu. Brzy po vietnamské invazi do Kambodži vznikla exilová vláda Demokratické Kampučie, ve které se spojil prezident Sihanuk s Rudými Khmery. Tato vláda měla značně protivietnamský charakter a v dalším vývoji sehrála důležitou roli, za pomoci USA se jí podařilo udržet své místo v OSN a byla uznávána většinou států.²

---

¹ *Kambodžské království a Česká republika, Nástin bilaterálních vztahů*; Miroslav Nožina, Jirí Šitler, Karel Kučera; *Mezinárodní vztahy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, v.v.i. (ÚMV), 2007, roč. 2007, č. 1. ISSN 0323-1844.

² RIEGL, Martin *Problematika kvazistátů (typologie a trendy vývoje)*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2010, 233 s. Vedoucí diplomové práce Doc. B. Hnízdo.

V posledku vývoj tohoto vztahu ovlivnil rok 1989 v tomto případě však ze strany České republiky (Československé republiky). Rok 1989 jako symbol pádu komunismu změnil pohled na vztah se stále socialisticky orientovanou zemí. Do roku 1989 byl vztah motivován ideologicky, po tomto roce se měl ale změnit na vztah založený na vzájemných výhodách. Ne příliš vyspělá Kambodža však nemůže v tomto ohledu České republice stačit. Bilaterální vztah je ale už dlouhodobou záležitostí, takže by bylo škoda jej skončit. Záleží jen na jeho budoucím vývoji.

V dějinách Kambodže sehrálo neodmyslitelnou roli také období, kdy se nacházela pod správou OSN. Po dlouholeté občanské válce řídila správa OSN mezi léty 1992-1993 důležité orgány země, aby pomohla k ustavení nového mírového uspořádání.

Důležitým faktem, který ovlivňuje tento vztah, je i to, že současný kambodžský král Norodom Sihamoni studoval v naší republice od základního až po vysokoškolské vzdělání a má tedy k České republice velice úzký vztah a rozhodně nechce, aby byly naše vztahy přetřhány.

Reflexe tématu v literatuře

Vývoj bilaterálního vztahu mezi Českou republikou a Kambodžským královstvím nemůžeme považovat za téma, které by bylo často zpracovááno jak v české tak v jiné literatuře.

Co se týče informací o Kambodže jako takové a o jednotlivých významných obdobích, která mají vliv na téma mé práce, tedy na vývoj diplomatického vztahu dvou zmíněných zemí, tak ty můžeme najít mimo jiné v díle Miroslava Nožiny *Dějiny Kambodže* (kapitola 1 Země Khmérů, kapitola 7 Od nezávislosti k občanské válce, kapitola 8 Khmerská republika, kapitola 9 Revoluce v Kambodži, kapitola 10 Lidová Kambodža, kapitola 11 Království Kambodža po roce 1993 a především kapitola 12 Česko-kambodžské vztahy) či v díle *Khmerové* od Iana Mabbetta a Davida Chandlera (v této knize nás bude zajímat především závěrečná kapitola Kambodža po roce 1945). O pádu komunismu v Československu v roce 1989 je možné nalézt děl mnoho, jako příklad za všechny uveďme *Pád komunismu: Rok 1989 ve východní Evropě*, dílo autorů Vlastimila Ježka a Klementa Lukeše.

Z období existence exilové vlády Demokratické Kampučie a období, kdy se Kambodža nacházela pod správou OSN, budu moci ve své práci využít rezoluce vydávané Radou bezpečnosti (všechny rezoluce jsou dostupné na internetové stránce <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/index.shtml>). Konkrétně rezoluce 668 z roku 1990 o situaci v Kambodže, rezoluce 717 a 718 z roku 1991, z roku 1992 rezoluce 792, 766, 728 či rezoluce 745, která rozhodla o zavedení správy OSN nad Kambodžou. V roce 1993 bylo rezolucí 810 rozhodnuto o volbách, ze kterých vzešla nová kambodžská vláda, která již nepodléhala správě OSN.

Základní informace o bilaterálních vztazích a jejich vývoji je možné hledat v knize Kishana S. Rana, která se zaměřuje obecně na diplomatické i jiné vztahy, které vznikají pouze mezi dvěma stranami, v díle s názvem *Bilateral diplomacy*.

Zaměříme-li se však konkrétně na mnou vybraný dvojstranný vztah, zjistíme, že se nám počet zdrojů značně zužuje. Stejně jako u díla Dějiny Kambodže se u textů zabývajících se mnou vybraným tématem objevuje jméno Miroslav Nožina. Miroslav Nožina je výzkumným pracovníkem Ústavu pro mezinárodní vztahy, který se zabývá mimo jiné problematikou pevninské jihovýchodní Asie, kam patří i Kambodžské království, které sám několikrát navštívil. Konkrétním dílem je *Kambodžské království a Česká republika, Nástin bilaterálních vztahů*, článek publikovaný v časopise Mezinárodní vztahy vydávaném právě Ústavem pro mezinárodní vztahy. Text je napsán společně s Jiřím Šitlerem a Karlem Kučerou.

Dalším zdrojem, který bych ráda ve své práci využila, jsou jednotlivé zprávy Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Pro přístup do archivu Ministerstva zahraničních věcí je nutné vyplnit žádost (<http://www.mzv.cz/archivMZV>), ale dále je jejich studium zcela přístupné. Přesnější seznam použitých zpráv bude upřesněn v samotné bakalářské práci.

Cíle práce a výzkumné otázky

Jako cíl své práce jsem si stanovila zjistit z dostupných zdrojů, jaký měla vliv na zmíněný bilaterální vztah vláda Rudých Khmerů v Demokratické Kampučii, na kterou bylo Kambodžské království za vlády ultralevicové organizace přejmenováno. A dále porovnat období následující po vietnamské invazi do Kambodži v roce 1979 s obdobím, které následovalo po pádu komunistického režimu v Československu v roce 1989.

Výzkumná otázka č. 1:

Jak ovlivnila vláda Rudých Khmerů nejen česko-kambodžské diplomatické vztahy ve všech oblastech?

Výzkumná otázka č. 2:

Jak proběhlo obnovení kambodžských diplomatických vztahů po roce 1979, po vietnamské invazi, která ukončila rudokhmerskou hrůzovládu?

Výzkumná otázka č. 3:

Jak se dále vyvíjí diplomatické, hospodářské i kulturní vztahy Kambodžského království a Československa, dnes České republiky, po roce 1989?

Metodologie

Jak jsem již zmínila, tak bych ve své práci ráda porovnala, jak se vyvíjel vztah České republiky s Kambodžským královstvím ve dvou obdobích, která obě následovala po důležitém zlomu v historii jedné či druhé země. Obdobím prvním jsou 80. léta 20. stol., která následovala po pádu vlády Rudých Khmerů v Kambodži, po období největší genocidy na vlastním národě ve světové historii. Obdobím druhým jsou léta 90. a následující, která navazují na pád komunismu v Československu. Na základě daného cíle bych pro svou práci využila *komparativní metodu*. Oba komparované případy, tj. obě porovnávaná období mají v jistém smyslu podobný charakter a podobný vliv na vývoj bilaterálního vztahu. V obou případech došlo k nějaké události, která vztahy prakticky přetrhala, a proto musely být obnoveny, průběh obnovování a následný vývoj budou objektem mé komparace.

Předběžná struktura práce

1. Úvod
2. První seznámení České Republiky s Kambodžským královstvím
3. Počátky bilaterálního vztahu

4. Období genocidní vlády Rudých Khmerů
5. Vývoj diplomatických vztahů po roce 1979
6. Změny ve vztahu po roce 1989
  - 6.1 Komparace s obdobím předešlým
7. Shrnutí a závěr

Předběžný seznam zdrojů

1. *Dějiny Kambodže*; Miroslav Nožina, 2007; Praha: Nakladatelství Lidové noviny
2. *Bilateral diplomacy*; Kishan S. Rana, 2002; Nové Dílí: Manas Publications
3. *Kambodžské království a Česká republika, Nástin bilaterálních vztahů*; Miroslav Nožina, Jiří Šitler, Karel Kučera, časopis Mezinárodní vztahy, 1/2007
4. *Kambodžský poutník*, Miroslav Nožina, 1999; Orlick nad Vltavou: Livingstone
5. *Khmerové*; Ian Mabbett a David Chandler, 2000; Praha: Nakladatelství Lidové noviny
6. *Pol Pot, Dějiny zlého snu*; Philip Short, 2005; Praha: Jiří Buchal - BB/art s.r.o.
7. *Pád komunismu: Rok 1989 ve východní Evropě*; Vlastimil Ježek, Klement Lukeš, 1992; Praha: Fortuna
8. *Zprávy Ministerstva zahraničních věcí České republiky*
(<http://www.mzv.cz/archivMZV>)
9. *Rezoluce Rady bezpečnosti Organizace spojených národů*
(<http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/index.shtml>)

Obsah

Úvod	2
1. Definice bilaterálního vztahu	5
2. Historie vztahu do 70. let 20. století.....	6
2.1 Vztahy do roku 1970	6
2.2 Vztahy mezi roky 1970 a 1975.....	10
2.3 Vláda Rudých Khmerů	12
3. Obnovení diplomatických vztahů od roku 1979	13
3.1 Vietnamská invaze	14
3.2 První pomoc	15
3.3 Vztahy do pádu komunismu v ČSSR	16
4. Změny ve vztahu po roce 1989	20
4.1 Pád komunismu v ČSSR	20
4.2 Odchod vietnamských jednotek a správa OSN	21
4.3 Vývoj vztahů po roce 1989.....	22
4.4 Komparace s obdobím předešlým.....	27
5. Podobné případy.....	34
Závěr.....	35
Summary	38
Použitá literatura	40

Úvod

Dle mezinárodního práva má každý subjekt právo na udržování diplomatických styků s ostatními zeměmi či mezinárodními organizacemi. Diplomacie slouží především k řešení mezinárodních problémů v nejširším slova smyslu. Aby mohly být tyto problémy řešeny, je-li to možné, mírovou cestou, je nutné konkrétní vztahy pěstovat a dále rozvíjet. Pro mnohé státy jsou diplomatické vztahy důležité někdy i rozhodující pro jejich další rozvoj. Takovými zeměmi jsou především rozvojové státy. Vyspělé země vyčleňují jisté množství zdrojů určené pro rozvojovou pomoc, které státům třetího světa pomáhá v boji s chudobou a ke zlepšení hospodářské situace.

Česká republika udržuje diplomatické vztahy nejenom s řadou významných států, nýbrž i s řadou států menších a vzdálených. Jednou z těchto zemí je i Kambodžské království. Česká republika pěstuje aktivní bilaterální vztah s Kambodžou ležící v jihovýchodní Asii prakticky nepřetržitě od osamostatnění Kambodže z francouzské nadvlády. Kambodžské království se stalo samostatným státem v roce 1953 a okamžitě si začalo vytvářet mnohé diplomatické kontakty, jedním ze států, se kterými byl tento kontakt navázán, se stalo i Československo.

Všechny diplomatické vztahy jsou ovlivňovány událostmi, které se v zemích, kterých se týkají, odehrávají. Mohou nastat takové dějinné zvraty, které vztahy podpoří, ale také takové, které vztahy naruší či úplně zničí. Česko-kambodžské (československo-kambodžské) vztahy jsou jedním z příkladů takových vztahů, které byly v průběhu posledních několika dekad výrazně ovlivněny dvěma zásadními zvraty. Prvním zvratem byla vláda Rudých Khmerů v Kambodži v 70. letech 20. stol., kdy byly vztahy na několik let prakticky přetrhány. Vláda Rudých Khmerů v zásadě odřízla Kambodžu od okolního světa a všechny diplomatické vztahy byly po dobu této vlády značně omezené. Po vietnamské invazi, ke které v Kambodži došlo na konci 70. let, se socialistické Československo rozhodlo aktivně podpořit kambodžskou cestu k socialismu a aktivně obnovilo přerušené vztahy.

Druhý zvratem v dějinách bilaterálního vztahu, kterým se bude zabývat tato bakalářská práce, se stal rok 1989 jako symbol pádu komunistického režimu v Evropě. Vztah s Kambodžským královstvím byl v 80. letech založen především na myšlence společné cesty k socialismu a právě tento pohled bylo třeba po pádu komunismu

v Československu změnit. Tento bilaterální vztah se měl změnit z čistě ideologického na oboustranně výhodný.

Právě tyto dva zvraty a změny, které po nich ve vztahu mezi Kambodžským královstvím a Českou republikou následovaly, stojí ve středu pozornosti této práce. Z dostupných zdrojů se pokusím zjistit, jaký měla vliv na zmíněný bilaterální vztah vláda Rudých Khmerů v Demokratické Kampučii, na kterou bylo Kambodžské království za vlády ultralevicové organizace přejmenováno. A dále porovnáám období následující po vietnamské invazi do Kambodže v roce 1979 s obdobím, které následovalo po pádu komunistického režimu v Československu v roce 1989. V návaznosti lze výzkumné otázky definovat jako 1) Jak byl daný bilaterální vztah obnoven po pádu vlády Rudých Khmerů?, 2) Jak se vztah vyvíjel a stále vyvíjí po roce 1989? a 3) V čem jsou období zmíněná v předchozích dvou otázkách srovnatelná a v jakých ohledech se naopak liší?¹

Zatímco k problematice bilaterálních vztahů České republiky s jinými státy, vezmeme-li v potaz světové mocnosti či státy s ČR sousedící, existuje více zdrojů (např. Zprávy o zahraniční politice ČR vydávané Ministerstvem zahraničních věcí ČR či publikace Ústavu mezinárodních vztahů²), vývoj bilaterálního vztahu mezi Českou republikou a Kambodžským královstvím nemůžeme považovat za téma, které by bylo často zpracováno jak v českých tak cizojazyčných zdrojích. Právě proto jsem se rozhodla zpracováním tohoto tématu pokrýt tuto mezeru v poznání. Přitom práce deskriptivního charakteru, jako je tato bakalářská práce, jsou často nezbytné pro další výzkum v dané oblasti. Jak píše John Gerring ve svém článku *Mere Description*, deskriptivní práce jsou základem prací kauzálních (2012, s. 723). Zpracování takového příkladu vývoje bilaterálního vztahu může být zároveň použito pro analýzu jiných podobných případů znovu navazování diplomatických styků. Srovnání takových případů může vést k formulaci prvotních hypotéz o vývoji bilaterálních vztahů a výskytu některých společných znaků.

Jelikož studované problematika nebyla doposud (s výjimkou několika prací PhDr. Miroslava Nožiny, Ph.D. a jeho kolegů) hlouběji studována, vychází tato práce

---

¹ Oproti Projektu bakalářské práce došlo k malým změnám ve formulaci výzkumných otázek. Tato změna byla zapříčiněna změnou vedoucího práce, kterým se místo Mgr. Martina Riegla, Ph.D. stal RNDr. Jan Kofroň, Ph.D.

do značné míry z primárních zdrojů v podobě různých dobových dokumentů československého ministerstva zahraničí a ambasády v Phnom Penhu. Ve většině případů se jedná o archivní materiály Ministerstva zahraničních věcí ČR. S výše zmíněným však také souvisí, že vývoj vztahů je zkoumán pouze skrze české (československé) zdroje, což přirozeně může vést k určitému zkreslení interpretace. Zajištění kambodžských zdrojů však nebylo v možnostech autorky této práce.

Ve snaze o zodpovězení výše definovaných výzkumných otázek se práce člení do pěti kapitol. V první kapitole této bakalářské práce nejdříve definuji pojem bilaterální vztah. V následující kapitole budu diskutovat historické pozadí vývoje česko-kambodžského vztahu, především období khmerské nadvlády. Třetí kapitola se ve snaze odpovědět na první výzkumnou otázku (tj. Jak byl daný bilaterální vztah obnoven po pádu vlády Rudých Khmerů?) zabývá obdobím, kdy byla Kambodža v zásadě vietnamským protektorátem, a jak v těchto dobách vypadal bilaterální vztah s Československem. Další kapitola se věnuje pádu komunismu v Československu, a tomu jak tato událost ovlivnila česko-kambodžské vztahy. Součástí čtvrté kapitoly je i již zmíněná komparace dvou období, konkrétně vývoje diplomatických vztahů po roce 1979 a změn ve vztahu po roce 1989. Pátá a tedy poslední kapitola se krátce zmiňuje o možnosti nalezení podobných případů vývoje bilaterálního vztahu.

---

² Např. MZV - Zpráva o zahraniční politice České Republiky: za období od ledna 2008 do prosince 2008, ÚMV – Česká zahraniční politika v roce 2011 – Analýza ÚMV atd. V těchto publikacích se někdy objevují i informace o Kambodži, ale pouze velmi krátké.

1. Definice bilaterálního vztahu

Chceme-li mluvit o česko-kambodžském vztahu na poli mezinárodní politiky, musíme si objasnit význam pojmu „bilaterální vztah“. Vztahy obecně jsou definovány na základě nejméně dvou stran, mezi kterými tento vztah vzniká. Tyto strany můžeme nazývat aktéry. Aktérem v mezinárodních vztazích myslíme hlavního hybatele mezinárodní politiky (Drulák, Kratochvíl, 2009, s. 15). Jedná-li se o vztah mezi dvěma takovými hybateli, považujeme tento vztah za bilaterální. Pojem bilaterální nemusí být spojován pouze s diplomacií či mezinárodními vztahy, jeho užití je možné vždy, jedná-li se o jednání, které probíhá mezi dvěma stranami. Rozhodující pro označení vztahu za bilaterální je aktivní zapojení obou stran.

Vedle pojmu bilaterální se můžeme setkat také s pojmy unilaterální a multilaterální (Kurian, 2002, s. 35). Pojem unilaterální bývá však častěji spojován s výrazem jednání, než ve spojení unilaterální vztah, jako opak k jednání multilaterálnímu. Za unilaterální jednání můžeme považovat jednání Spojených států amerických v kontextu války v Iráku, kdy USA jednaly bez podpory mezinárodních organizací (konkrétně NATO a OSN). Třetí z výše zmíněných typů vztahů – multilaterální diplomacie – probíhá především na mezinárodních konferencích a v rámci mezinárodních organizací. K jejímu rozmachu došlo především ve 20. stol. a poté po druhé světové válce ve spojení se vznikem Organizace spojených národů (Jungbauer, 2011). V rámci systému multilaterálních vztahů běžně existují vztahy bilaterální. Jak ukáží i další kapitoly, bilaterální diplomacie nemůže být považována za izolovanou, ve většině případů totiž probíhá v rámci multilaterálního systému mezinárodních vztahů a vztahuje se k historickému kontextu (Hubinger, 2006, s. 28). Bilaterální a multilaterální vztahy se proto navzájem oboustranně ovlivňují.

Bilaterální diplomacie prošla jistým historickým vývojem, v současné době ji můžeme definovat jako uskutečňování mezistátních dvoustranných vztahů především prostřednictvím akreditovaných stálých diplomatických představitelů. Dříve se jednalo spíše o vysílání posílů za splněním jednoho konkrétního úkolu (Jungbauer, 2011).

Právě případ česko-kambodžského vztahu je ukázkou vztahu bilaterálního. Především v historii, ale samozřejmě i dnes, byl tento vztah v mnohém ovlivněn širším mezinárodním kontextem. Tak například, od padesátých do osmdesátých let byl vztah v mnohém formován snahou o budování socialismu. Přitom toto budování probíhalo

především v (ať ideologicky či geopoliticky definovaném) zájmu Svazu sovětských socialistických republik. Dodejme, že Československo nebylo jediným státem, jehož bilaterální vztahy byly studenoválečným kontextem ovlivněny. Co je možná zajímavější, i současný česko-kambodžský vztah odehrávající se již v odlišném mezinárodním prostředí odráží v některých aspektech historický kontext svého formování.

2. Historie vztahu do 70. let 20. století

Historie bilaterálního vztahu mezi Kambodžským královstvím a Českou republikou se nedá považovat za zvlášť dlouhou. Vzhledem ke kambodžským dějinám však být delší ani nemůže, neboť vlastní diplomatické vztahy si Kambodža začala pěstovat, až když se stala v roce 1953 samostatnou zemí. V následujících podkapitolách se pokusím objasnit jednak počátek a prvotní vývoj česko-kambodžského vztahu a zároveň se zmíním o událostech, které v Kambodži proběhly v 70. letech, v nejbouřlivějším období v dějinách Kambodže vůbec.

2.1 Vztahy do roku 1970

Teprve v 18. století se dá říci, že se na našem území vědělo, že stát jako Kambodža existuje. Znalost faktu, že Kambodžské království existuje a že disponuje značným kulturním bohatstvím, však nezměnila nic na neexistenci vzájemného diplomatického, hospodářského či jiného vztahu.

V druhé polovině 19. stol., v době kolonialismu, se stala Kambodža protektorátem Francie. Francie se stala zprostředkovatelem vztahů Kambodže s jinými státy, na čemž se nic nezměnilo ani po vzniku samostatného Československa v roce 1918. Kambodžské království se sice stávalo stále atraktivnějším pro československé cestovatele, konkrétnější vztahy nebyly však navázány.

Zlomem v historii československo-kambodžských vztahů a v celé historii Kambodži se stala 50. léta 20. stol. V této době docházelo k zásadním politickým změnám v celé oblasti Indočíny. Situace v Indočíně (od roku 1946 trvající Indočínská válka) vedla Francouze k tomu, že již v roce 1949 byla podepsána francouzsko-kambodžská dohoda, která Kambodži zajišťovala jistou míru nezávislosti. Kambodžský

král Norodom Sihanuk³ se rozhodl bojovat za stoprocentní nezávislost (situaci, která panovala po dohodě, nazýval „padesátiprocentní nezávislostí“) a tuto bitvu nazval „*Královská křížová výprava za nezávislost*“ (Nožina, Šitler, Kučera, 2007, s. 90). V roce 1953 se Kambodža stala prakticky nezávislou zemí, i když na jejím území i nadále zůstávalo několik tisíc francouzských vojáků, a otevřela se jí cesta k navazování vlastních mezinárodních vztahů a snaze o neutralitu. Poslední dohody mezi Francií a Kambodžou byly podepsány v prosinci 1954, i když již v průběhu Ženevské konference, trvající od dubna do července 1954, jejímž jedním z témat bylo právě nastolení mírové situace v Indočíně, byla Kambodža mezinárodně potvrzena jako nezávislá, neutrální a nezáúčastněná. 14. prosince 1955 vstoupila Kambodža do Organizace spojených národů. Jedním ze států, který hlasoval pro její přijetí, bylo právě Československo (Styky ČSR s Kambodžou, 1959).

Jedním ze států, se kterým se Kambodžskému království podařilo navázat diplomatický vztah, byla Československá republika. Základem navázání tohoto vztahu se stalo *Pět zásad mírového soužití*⁴, smlouva, která byla podepsána v dubnu 1954 mezi Indií a Čínou. Právě v tomto dokumentu byly dva naprosto rozdílné státy schopny nalézt základ pro další spolupráci. Obě země byly schopny, se i přes rozdílnou politickou orientaci dohodnout na spolupráci, Československo jako komunistická republika našlo společnou řeč s monarchistickou Kambodžou. Tato rozdílnost byla však v daném bilaterálním vztahu vždy viditelná, na jedné straně se objevovaly podobné či dokonce stejné hospodářské zájmy a na druhé úplná politická rozdílnost. Norodom Sihanuk se svým značně kritickým postojem ke komunismu nikdy netajil, spolupráce pro něj byla však i přes tento záporný pohled velmi výhodná (Nožina, Šitler, Kučera, 2007, s. 91). V následujících letech dovoz československého zboží do Kambodže značně převyšoval ten z Kambodže do Československa a účast československých odborníků pomáhala růstu kambodžské ekonomiky i dalších oblastí.

---

³ Norodom Sihanuk (1922-2012) byl králem Kambodže mezi léty 1941-55, poté se vzdal trůnu ve prospěch svého otce. Aby mohl výrazněji zasahovat do státní politiky, tak byl mezi léty 1955 a 1968 s přestávkami předsedou vlády. V letech 1960 až 1976 zastával také funkci „hlavy státu“, což byla čistě formální funkce na místo funkce krále. Po návratu z exilu se stal v roce 1993 opět králem, kterým byl až do své abdikace 14. října 2004.

⁴ 1. Vzájemný respekt k územní integritě a suverenitě
 2. Vzájemná ne-agrese
 3. Vzájemné nezasahování do vnitřních záležitostí
 4. Rovnost a spolupráce směřující k vzájemným výhodám
 5. Mírová spolupráce

(*United Nations Treaty Series*, vol. 299, United Nations, s. 57-81. Dostupné z <http://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20299/v299.pdf>, překlad vlastní)

18. května 1956 navázaly tyto státy oficiální spolupráci. Ještě v téže roce následovaly návštěvy vládních delegací jak u nás tak v jihovýchodní Asii (Informace o Kambodžském království k návštěvě parlamentní delegace v ČSR, 1958). Při návštěvě ministerského předsedy prince Norodoma Sihanuka v Československu došlo k vydání společného prohlášení o zásadách mírové spolupráce a o rozvoji vzájemných kulturních a hospodářských vztahů. V první polovině roku 1957 byla zřízena vyslanectví na obou stranách, prvním československým vyslancem v Kambodži se stal Zdeněk Hradec. V březnu 1959 byly diplomatické styky povýšeny na úroveň velvyslanectví⁵ (Povýšení ZÚ Phnom Penh na velvyslanectví, 1959). V roce 1958 se vydal na státní návštěvu předseda vlády Viliam Široký, při této příležitosti bylo podepsáno společné vládní prohlášení na podporu kambodžské neutrality, jeho návštěva se stala zlomem v rozvoji tohoto vztahu. Téhož roku vydalo československé Ministerstvo zahraničních věcí Usnesení zahraničního výboru, ve kterém odsoudilo jihovietnamskou agresi vůči Kambodži a útoky na její neutralitu (Usnesení zahraničního výboru z 22. 10. 1958, 1958). Při státní návštěvě prince Sihanuka v Československu v roce 1960 princ neoficiálně prohlásil, že „Kambodža buduje ve své zemi socialismus a že fakt, že je Kambodža královstvím, je pouze symbol spojující národ dohromady“ (Nožina, Šitler, Kučera, 2007, s. 92).

Styky v konkrétních oblastech se rozvíjely velmi rychle po navázání oficiální spolupráce. 6. října 1956 byly podepsány obchodní a platební dohoda a dohoda o vědecké a technické spolupráci, jejichž platnost byla prodloužena v roce 1959 (Prodloužení obchodní a platební dohody a dohody o vědecké a technické spolupráci mezi ČSR a Kambodžou, 1959). V Politické a hospodářské zprávě z roku 1957 je explicitně napsáno, že Československo má v Kambodži nejlepší postavení ze všech socialistických zemí, jako překážka v dalším rozvoji vztahu byla konstatována stálá přítomnost francouzských expertů na kambodžském území (Politická a hospodářská zpráva z roku 1957, 1958). 1961 byla uzavřena *Dohoda o hospodářské spolupráci*, která poskytovala Kambodži dlouhodobý úvěr na 5 – 8 let při 2,5% úroku (Mimořádná hospodářská zpráva č. 4 - Zahraniční obchod Kambodže, 1964). Hospodářské vztahy mezi Kambodžským královstvím a Československem byly od počátku pouze

---

⁵ Zástupci států v zemích, s nimiž je udržován diplomatický styk, jsou rozděleni do tří skupin. Vyslanec patří do druhé skupiny diplomatických zástupců a velvyslanec do první tedy nejvyšší skupiny diplomatických zástupců, toto rozdělení vyplývá z tzv. Vídeňské úmluvy (Vienna Convention on Diplomatic Relations, 1961). Udržování styku na úrovni vyslanectví je dnes neobvyklé, většina států udržuje vztahy na úrovni velvyslanectví.

jednostranně výhodné. Zatímco Československo zprostředkovalo Kambodži nejen dlouhodobý úvěr, pět průmyslových celků, školská a zdravotnická zařízení a mnoho dalšího, tak do Československa se z Kambodže dovážela pouze rýže a koření (Zápis o jednáních ve věci nákupu rýže, 1959), vyrovnanost platební bilance byla řešena reexportem kambodžského zboží. Československo však jako socialistická země mělo zájem na vztahu s Kambodžou díky jejímu strategickému postavení v boji proti americkému imperialismu v oblasti jihovýchodní Asie. Jak se můžeme dočíst v dokumentech přístupných v Archivu MZV ČR, tak měl být do ČSR pozván kambodžský král s manželkou na léčení v lázních, aby byl boj proti americkému imperialismu podporován, i když Spojené státy americké byly pro Kambodžu na počátku její samostatnosti nenahraditelným partnerem (Pozvání kambodžského krále a královny do ČSR, 1959). Hlavními československými vývozními artikly byly strojírenské výrobky, textil, cukr či sklo a drobné spotřební zboží. Největšího úspěchu se však v Kambodži dostalo motocyklům Jawa, jak se píše v Obchodně-politické zprávě z října – listopadu 1958 „většina Kambodžanů neví, co je ČSR, ale že Jawy jsou z ČSR, to dnes ví každý“ (Obchodně-politická zpráva, říjen – listopad 1958, 1958).

Československo-kambodžský vztah se neomezoval pouze na oblast hospodářství. Kambodžské armádě se na základě žádosti dostalo československé vojenské pomoci ve výši 1,1 milionu Kčs⁶ (Nožina, Šitler, Kučera, 2007, s. 95). Několikrát do Kambodže vycestoval Československý červený kříž, jako příklad uveďme pomoc po požáru v Phnom Penhu v roce 1958 (Telegram z Phnom Penhu, 20. 6. 1958). Na základě Perspektivního plánu vědeckých styků se obě země snažily rozvíjet spolupráci v oblasti vědy, jednalo se především o posílání odborníků z vyspělejšího Československa. Nepřehlédnutelnými jsou také styky v oblasti kultury a sportu. Spolupráce byla navázána a postupně prohlubována v oblasti školství, výchovy i umění, nemůžeme však říci, že by se jednalo o soustavnou spolupráci, šlo spíše o konání jednotlivých akcí k mnohým příležitostem. Kambodžu navštívilo několikero československých uměleckých sborů (Zájezd souboru „Radost“ do Kambodže, 1958). Naopak Československo navštívil kambodžský Královský balet nebo se konala tematická výstava v pražském Náprstkově muzeu. Podobně jako v oblasti kultury se pomocí konkrétních akcí prohlubovala spolupráce i v oblasti sportu. Došlo ke konání několika přátelských fotbalových zápasů či pobytu českých fotbalových trenérů v Kambodži

za účelem vyškolení několika místních trenérů (Čs. trenér kopané pro Kambodžu, 1958).

Vztahům v oblasti kultury značně pomáhalo, že v Československu studoval syn Norodoma Sihanuka Norodom Sihamoni (současný král), který zde pobýval mezi léty 1962 a 1975 a především taneční umění patřilo mezi jeho velké zájmy. Od roku 1967 studoval na Pražské konzervatoři a od roku 1971 tanec, divadlo a hudbu na Akademii múzických umění, kde právě v roce 1975 svá studia úspěšně zakončil⁷.

Kambodžská vláda se již na konci 50. let rozhodla zmírnit podmínky pro turisty cestující do Kambodže. Doufala, že díky tomuto zmírnění se zvýší objem turistů (nejen z Československa) cestujících do této země, čímž bude podpořena ekonomika (Zpráva královské vlády, 1959).

Porovnáme-li vývoj tohoto vztahu v 50. a v 60. letech 20. stol., tak uvidíme, že 50. léta byla naplněna uzavíráním dohod v mnohých oblastech, ale ještě nedocházelo k tolika konkrétním aktivitám. Zato léta 60. jsou naplněna právě konkrétním plněním dříve uzavřených dohod a uzavíráním dohod doplňujících.

Jako u všech jiných diplomatických vztahů byl i ten československo-kambodžský ovlivňován mnohými vnitřními (vnitropolitická situace) a vnějšími faktory (vztahy s okolními státy, vliv velmocí). Kambodža byla ovlivňována především pohraničními střety s Thajskem či jižním Vietnamem, ale také velkým vlivem, který zde stále měli Francouzi a následně USA, jak vyplývá z Politických zpráv, které pravidelně vydávalo MZV ČR (Politická zpráva č. 7/69, 1969). Na pohraniční střety se soustředila většina pozornosti a na zahraniční politiku nezbývalo příliš času. Díky vládnoucímu komunistickému režimu byla orientace ČSR (ČSSR) především pod vlivem SSSR. Právě západní velmoci, které měly v Kambodži nepřehlédnutelné postavení, se snažily bránit vztahům se socialistickými státy.

2.2 Vztahy mezi roky 1970 a 1975

70. léta jsou jedním z nejbouřlivějších období v dějinách Kambodže vůbec. Na počátku roku 1970 došlo v Kambodžském království ke státnímu převratu v čele

---

⁶ Cca 15 875 473 Kč při dnešních cenách (Kalkulačka inflace, Dostupné z <http://www.penize.cz/kalkulacky/znehodnoceni-koruny-inflace#inflace>)

⁷ Norodom Sihamoni po skončení studia odcestoval za rodinou do Kambodže, která již byla pod nadvládou Rudých Khmerů. Návrat zpět do ČSSR mu nebyl dovolen, v dalším studiu pokračoval v Korejské lidově demokratické republice (Ukončení studia Sihamoniho v ČSSR, 1975).

s pravicovým generálem Lon Nolem a království se stalo ze dne na den republikou. Stalo se tak v době, kdy byl Norodom Sihanuk na návštěvě v Evropě a dění na domácí půdě nemohl nijak zabránit (Situace po sesazení Sihanuka a perspektivy vývoje Kambodže, 1970). I přes své pravicové zaměření Lon Nol vztahy s komunistickými zeměmi zcela neukončil, vztah s Československem se pohyboval na nejnižší možné úrovni, ale formálně stále existoval. Vliv na nízkou míru spolupráce po roce 1970 však nemělo jen dění v Kambodži. Československo po vojenské invazi v roce 1968 a s nastupující normalizací stále více utužovalo svůj vztah k Sovětskému svazu, který s pravicovým převratem v Kambodži rozhodně nesouhlasil. Již z Politické zprávy z května 1969 je jasné, že Československo čerstvě po invazi vojsk Varšavské smlouvy nesouhlasilo se stále markantnějším pravicovým vývojem v Kambodži (Politická zpráva č. 7/69, 1969). Po tom, co byla v Kambodži ustavena opoziční vláda Jednotné národní fronty Kambodže (FUNK) v čele se Sihanukem, tak se jí Československo rozhodlo formálně uznat (Nožina, Šitler, Kučera, 2007, s. 98). Vztah Československa ke Kambodži se stal v zásadě dvoustranným, na jedné straně stále udržovalo diplomatický vztah s novou vládou a na druhé straně podporovalo vládu opoziční. Tato dvoustrannost ještě více podpořila existenci pouze formálního vztahu, který stagnoval a nijak dál se nevyvíjel. Vzhledem k situaci, která v Kambodži panovala, bylo v prosinci 1973 pozastaveno fungování zastupitelského úřadu, který byl již od roku 1970 veden pouze chargé d'affaires⁸ (Návrh na čs. postup v Kambodži, 1975).

Vláda generála Lon Nola neměla dlouhého trvání. V roce 1975 již nebyla schopna kontrolovat celou zemi, ve které se stále více a více rozšiřoval vliv Rudých Khmerů. Norodom Sihanuk udělal asi největší omyl své vlády, rozhodl se levicového předáka Pol Pota a „jeho“ Rudé Khmery v nástupu k moci podpořit, to ještě nevěděl, co zemi v budoucích několika letech čeká. Československo pád Lon Nolovi vlády přivítalo, očekávalo se, že dojde k obnovení vztahů jako před rokem 1970. Na počátku roku 1975 československé Ministerstvo zahraničních věcí očekávalo, že Kambodža již brzy požádá o otevření diplomatické mise v ČSSR, která byla ukončena po útoku na kambodžské velvyslanectví v Praze. V dubnu 1972 byl kambodžský velvyslanec odvolán z Prahy (Postup v kambodžské relaci, 1975). K obnovení vztahů však nedošlo, jejich míra se z té minimální přesunula na úplný bod mrazu. Smlouvy, které mezi sebou tyto dva státy

---

⁸ Chargé d'affaires patří do třetí skupiny diplomatických zástupců, jedná se o nejnižší míru zastoupení státu v jiné zemi (Vienna Convention on Diplomatic Relations, 1961).

uzavřely před rokem 1970, však ani jeden z nich nikdy nevyprávěl (Nožina, Šitler, Kučera, 2007, s. 99).

2.3 Vláda Rudých Khmerů

Vláda Rudých Khmerů nejspíš nemá ve světových dějinách obdoby (můžeme jí považovat za největší příklad genocidy na vlastním národě). Z Demokratické Kampučie⁹ se stal jeden velký koncentrační tábor, ve kterém neměla existovat žádná individualita. Většina obyvatel byla nucena pracovat v zemědělství bez nároku na odměnu, pouze za stravu. Inteligence, která představovala největší nebezpečí, byla systematicky likvidována, byly zakázány peníze i mezinárodní obchod, neexistoval ani vnitřní trh (Kambodža – vnitřní situace, vietnamsko-kambodžské vztahy, 1977). Byly přetřhány veškeré styky s okolním světem, logicky i s Československem. Pravidelnější kontakt byl udržován jen s Čínou a částečně s Laosem a Vietnamem. Rudí Khmerové se však snažili pokračovat v neúspěšné zahraniční politice svých předchůdců. Miroslav Nožina považuje zahraniční politiku Kambodže v této době za silně šovinistickou (Nožina, 1999, s. 45). Vietnam se po celou dobu této pseudokomunistické nadvlády snažil o rozvoj přátelských vztahů, Kambodža však na výzvy ke spolupráci neodpovídala (Kambodža – vnitřní situace, vietnamsko-kambodžské vztahy, 1977).

Brutalita khmerského režimu nebyla diskutovaným tématem. Zbytek světa o dění v jihovýchodní Asii příliš informací neměl, útržkovité informace se objevovaly pouze v západních médiích (Nožina, Šitler, Kučera, 2007, s. 100). Ministerstvu zahraničních věcí ČR se dostávalo informací o situaci v Kambodži pouze na základě zpráv o vztahu Kambodže s Vietnamem či Laosem. Československo ještě nějakou dobu zastávalo názor, že Kambodža je na cestě k socialismu. Rudí Khmerové v mnohém navazovali na dříve existující Komunistickou stranu Indočíny (ICP). Vysnili si však vlastní ideu komunismu, která se měla stát pochopitelnou pro buddhisticky smýšlející obyvatelstvo (již socialistický režim 60. let byl často doplňován adjektivem „buddhistický“). Spojení komunismu s buddhismem vycházelo z inspirace čínským komunismem, který byl buddhismem značně ovlivněn. Vždyť také první aktivní komunisté v Kambodži nebyli Khmerové, ale právě Číňané (Kiernan, 1981, s. 161). Rudí Khmerové své ideové zázemí nehledali pouze v komunismu, ale i v jiných ideologiích. „Kambodžská tragédie nevznikla izolovaně. Je vyústěním dlouhého řetězce idejí, asociací a učení,... Až

---

⁹ Kambodža byla za vlády Rudých Khmerů přejmenována na Demokratickou Kampučii.

na jeho konci stojí šílená vize málomluvného askety, známého pod jménem Pol Pot.“ (Nožina, 1999, s. 38)

Po celou dobu rudokhmerské vlády docházelo ke střetům na hranicích s Vietnamem, jednalo se o územní spory v oblasti pohraničí a o ostrovy v Siamském moři. Vietnam se na konci roku 1978 rozhodl pro masivní ofenzivu, což vedlo až ke stažení rudokhmerských vojsk z Phnom Penhu do džunglí v okolí thajsko-kambodžských hranic. Kambodža se na deset let stala vietnamským protektorátem. Rudí Khmerové se sice ještě několik let pokoušeli získat své postavení zpět pomocí partyzánského typu boje, ale již se jim to nepodařilo (Nožina, 2007, s. 243).

Československo v 70. letech 20. stol. aktivně podporovalo Severní Vietnam a na jeho podpoře se nic nezměnilo ani poté, co se Vietnam v roce 1975 sjednotil. Československo nadále zastávalo svůj příslib podporovat socialismus v jihovýchodní Asii (Hlavatá, 2008, s. 272). Již v 50. letech ČSR odsuzovala jihovietnamskou agresi vůči Kambodži, ale po sjednocení Jižního a Severního Vietnamu v jeden socialistický stát (válku ve Vietnamu vyhrál Severní Vietnam, na jehož straně stál Sovětský svaz) a po tom, co se v Kambodži dělo za vlády Rudých Khmerů byla podpora ofenzivy a vytvoření protektorátu pod záštitou Vietnamu logickou volbou. Třináct členů Rady bezpečnosti OSN vietnamskou invazi odsoudilo¹⁰, pro se postavilo pouze Československo a Sovětský svaz (Nožina, 2007, s. 245). Rada bezpečnosti OSN nesouhlasila s vietnamským postupem v kambodžské otázce, protože porušoval některé body Charty OSN. Dle Charty OSN se mají členské státy snažit řešit konflikty, tak aby nebyl ohrožen mír a nebylo potřeba útočných činů či podporovat sebeurčení národů, které se se vznikem protektorátu neslučuje (Charta OSN, 1945).

3. Obnovení diplomatických vztahů od roku 1979

Vietnamská invaze nejspíš zachránila kambodžské obyvatelstvo od dalších let rudokhmerské nadvlády. Jak bylo již řečeno, tak Rudí Khmerové přetrhali skoro všechny kontakty s okolním světem. Tyto vztahy bylo nutné obnovit, pomoc jiných států byla rozhodující pro obnovení kambodžského hospodářství i dalších oblastí.

---

¹⁰ Invaze se neshodovala s Chartou OSN, byla tedy odmítnuta především z formálně-právního hlediska. Např. pro USA se však jednalo i o ztrátu dalšího státu v jihovýchodní Asii, nad kterým měly dříve vliv. Po ztrátě Jižního Vietnamu přišly i o vliv nad Kambodžou.

Následující stránky se proto snaží prozkoumat toto období obnovování vzájemných vztahů.

3.1 Vietnamská invaze

Již na konci roku 1978 se vietnamské jednotky rozhodly k masivnímu útoku na Kambodžu a zde vládnoucí Rudé Khmery. Boj proti Rudým Khmerům nebyl veden pouze ze strany Vietnamu, vedly jej také místní pokrokové a vlastenecké síly, které v prosinci 1978 vytvořily Kambodžskou jednotnou frontu národní spásy (Informace o vnitřní situaci a zahraniční politice KLR, 1979). K zásadnímu úspěchu došlo hned po začátku roku 1979. Sedmého ledna se vietnamským jednotkám v zásadě podařilo osvobodit hlavní město Phnom Penh, ze kterého byli po nátlaku vyhnáni čelní představitelé rudokhmerské vlády. Další den byla vytvořena Lidová revoluční rada Kambodže, kterou se již 10. 1. rozhodlo Československo uznat. Jedenáctého ledna 1979 byla vyhlášena Kambodžská lidová republika, která byla v dohledné době uznána šestnácti zeměmi (KLR – Návrh na vyslání čs. vládní delegace na oslavy osvobození Phnom Penhu a vyhlášení KLR, 1979). Vývoj na počátku roku 1979 působil jako konečné osvobození Kambodže od krutovlády a nastolení samostatnosti, ale dle OSN tomu bylo přesně naopak. I když khmerská hrůzovláda může působit jako nesvobodný režim, kterým evidentně také byla, byla jedinou právoplatnou kambodžskou vládou, v OSN měla i po pádu režimu své zástupce. Naopak po vietnamské invazi se Kambodža stala opět po více jak 20 letech svobody protektorátem jiného státu, což mnoho jiných zemí považovalo za nepřijatelné a tuto invazi odsuzovalo. Můžeme také uvažovat o možnosti, že vietnamská invaze byla pouze sebeobranou, která by za neoprávněnou agresi považována nebyla. Pro kambodžské obyvatelstvo byla však přípustnější varianta protektorátní před dalšími roky rudokhmerského teroru. V únoru 1979 Kambodža s Vietnamem uzavřeli smlouvu o spolupráci na 20 let (Nožina, 2007, s. 251).

V souvislosti s Vietnamem a jeho invazí nelze nezmínit Sovětský svaz. Bez SSSR a jeho financí i materiální podpory (zbraně, vybavení atd.) by k invazi vůbec nemohlo dojít. Důsledky, které invaze do Kampučie přinesla jak do samotné Kambodže, tak i do Vietnamu, nelze chápat bez pochopení strategie Sovětského svazu v tomto regionu (Kelemen, 1984, s. 335). V červnu 1978 se již sjednocený Vietnam stal členem Rady

vzájemné hospodářské pomoci¹¹ a v listopadu podepsal spojeneckou smlouvu se SSSR, což mu otevřelo zcela nové možnosti v rámci jihovýchodní Asie. Pro Sovětský svaz byla podpora invaze do Kambodže jasnou volbou, tato cesta se v zásadě shodovala s jeho záměry v jihovýchodní Asii a se snahou rozšiřovat své pole působnosti. Již v 50. letech při řešení situace v Indočíně byl SSSR jedním z předsedů Ženevské konference a po osamostatnění Kambodže jí poskytl vojenskou pomoc. Hlavním cílem Sovětského svazu bylo získat na svou stranu zemi, která do té doby podporovala Čínu (Kelemen, 1984, s. 340). Snaha získat na svou stranu stát, který dříve podporoval Čínu, pramenila z nepřátelství, které mezi SSSR a Čínou začalo roztržkami v 50. letech a vyústilo v několika pohraničních střetech v roce 1969. Kambodža společně s Vietnamem a Laosem se měla stát „hrází čínskému expansionismu“ v jihovýchodní Asii (Zpráva o čs. ekonomické pomoci KLR, 1979). Kambodža měla pro SSSR podobný význam jako dříve pro Francii. Nezastupitelnou roli při „protikhmerské“ invazi sehrála právě Rada vzájemné hospodářské pomoci. RVHP jako ekonomická organizace způsobovalo, že členské státy se stávaly na Sovětském svazu zcela závislými, především co se surovin týkalo, a poté jim nezbývalo než plnit rozkazy přicházející shora z vedení Sovětského svazu.

3.2 První pomoc

Podobně jako při vietnamské invazi do Kambodže, tak i při obnovování vztahu Československa s Kambodžou sehrála neodmyslitelnou roli RVHP. Především první vlna pomoci, která následovala záhy po lednových událostech v roce 1979, vycházela z iniciativy Sovětského svazu a „jeho“ RVHP. To můžeme považovat za jediný vnější faktor, který česko-kambodžský vztah v následujících deseti letech ovlivňoval. Právě snaha o rozložení hospodářských požadavků méně rozvinutých zemí na celý socialistický blok, bylo jednou z myšlenek Rady jako takové (Švankmajer, 2010, s. 422), proto byly země socialistického bloku na počátku roku 1979 osloveny k pomoci Kambodži. Československo zde však mělo i vlastní zájmy, již v roce 1975 se počítalo s obnovením zastupitelského úřadu v Phnom Penhu, ke kterému díky Rudým Khmerům nedošlo, takže po jejich pádu pro to nastal pravý čas.

---

¹¹Rada vzájemné hospodářské pomoci (ang. zkratka COMECON) byla založena v roce 1949 jako ekonomický ekvivalent Varšavské smlouvy (vojenský pakt). Zajišťovala vzájemný obchod mezi zeměmi Sovětského svazu a dalšími komunistickými zeměmi (Hoare, Pares, 2005, s. 78).

Záhy po ustavení KLR obdržely jednotlivé státy socialistického bloku žádosti o neodkladnou pomoc KLR. Lidová revoluční rada Kambodže požádala socialistický blok o první pomoc při snaze o obnovu kambodžské společnosti, žádala pomoc při zajištění zásobování alespoň na nejnižší úrovni a pomoc při prvních krocích při obnově vlastního hospodářství (KLR – Žádost o neodkladnou pomoc, 1979). Výkonný výbor Rady vzájemné hospodářské pomoci vydal iniciativní návrh na projednání otázky pomoci Kambodžské lidové republice a bylo na rozhodnutí českého ministra zahraničí, zda se rozhodne tento návrh podpořit a do pomoci KLR se zapojit. Vzhledem k návrhu místopředsedy vlády ČSSR a stálého představitele ČSSR v RVHP Doc. Ing. Rudolfa Rohlíčka, DrSc., se úřadující ministr zahraničí Ing. Bohuslav Chňoupek rozhodl pomoc Kambodži poskytnout (Pomoc Kambodžské lidové republice, 1979). Vzhledem k cestě socialismu, kterou se KLR rozhodla nastoupit po pádu nadvlády Rudých Khmerů, se dá říci, že Československo, jako jeden ze zakládajících členů RVHP, nemělo v rozhodování příliš na výběr.

Ministři v jednotlivých rezortech byli požádáni o přezkoumání surovin a materiálů, které by ČSSR mohla do KLR dodat. Československá socialistická republika se rozhodla ještě v roce 1979 do Kambodže dodat bezplatnou materiálovou pomoc ve výši 50 milionu Kčs¹² a uvést do provozu zdravotnická zařízení (společně s dovozem léků), náklady na dopravu určených materiálů měla uhradit strana dodavatele. Jako příklad toho, co bylo během jara 1979 do Kambodže odvezeno, můžeme uvést 500 t plechu na střechy, 1000 osobních automobilů či 150 t soli (Specifikace čs. ekonomické pomoci KLR v roce 1979, 1979). Na konci téhož roku bylo na zasedání Výkonného výboru RVHP jednomyslně rozhodnuto o poskytnutí dodatečné bezplatné pomoci KLR (Dopis pro ministra zahraničních věcí od ministra zahraničního obchodu, 1979).

3.3 Vztahy do pádu komunismu v ČSSR

Od formálního ukončení vztahu v prosinci 1973 do prosince 1978 Československo s Kambodžou prakticky žádné vztahy neudržovalo. Vše bylo omezeno pouze na výměny formálních pozdravných telegramů zákonodárných orgánů ke státním svátkům (Informace o vnitřní situaci a zahraniční politice KLR, 1979). I když, jak bylo již řečeno, smlouvy uzavřené před rokem 1970 ani jedna strana nikdy nevyověděla.

---

¹² Cca 364 919 650 Kč při dnešních cenách (Kalkulačka inflace, Dostupné z <http://www.penize.cz/kalkulacky/znehodnoceni-koruny-inflace#inflace>)

V prosinci 1978 zaslalo Československo pozdravný telegram ke vzniku Kambodžské jednotné fronty národní spásy. Po uznání Kambodžské lidové republiky a po pomoci, která byla Kambodži poskytnuta během jara 1979, se očekávalo, že budou vztahy obnoveny alespoň na takové úrovni, na které fungovaly do roku 1973.

Prvním krokem k znovunavázání plnohodnotného bilaterálního vztahu bylo otevření zastupitelských úřadů v Phnom Penhu a v Praze. Dle návrhu vypracovaného odborníky Ministerstva zahraničních věcí ČSSR došlo již v dubnu 1979 k předání pověřovacích listin. Do funkce velvyslance v KLR byl narychlo jmenován československý titulář ve Vietnamu V. Kubát. Za oficiální datum znovunavázání vztahu můžeme považovat 29. května 1979 (Jmenování čs. velvyslance a znovuotevření čs. ZÚ v Phnom Penhu, 1979). V červnu 1979 byl velvyslancem jmenován František Kán, který sídlil v hlavním městě sousedního Laosu Vientiane. Následovaly technické úpravy budov československého velvyslanectví a dovezení vybavení pro chod úřadu, až v květnu 1980 byl jmenován velvyslanec Zikmund Tobiáš se sídlem v Phnom Penhu. V listopadu 1980 nastoupil do funkce kambodžský velvyslanec v Praze Phang Saret (Nožina, Šitler, Kučera, 2006, Příloha).

Na počátku roku 1980 se v kambodžském hlavním městě konaly oslavy 1. výročí osvobození Kambodže a vyhlášení Kambodžské lidové republiky. Kambodžská vláda pozvala na tuto událost zástupce několika států, mezi kterými byli i zástupci ČSSR (KLR – Návrh na vyslání čs. vládní delegace na oslavy osvobození Phnom Penhu a vyhlášení KLR, 1979). Sekretariát ÚV KSČ s vysláním vládní delegace na tyto oslavy souhlasil, bylo rozhodnuto o 3 členné delegaci v čele s ministrem pověřeným řízením federálního cenového úřadu (Návrh usnesení, Federální ministerstvo zahraničních věcí, 1979).

Vztahy v následujících několika letech byly založeny právě na výměnách vládních delegací na vysoké úrovni. V únoru 1980 vycestovala do Kambodže delegace v čele s generálním tajemníkem ústředního výboru Komunistické strany Československa a prezidentem ČSSR Gustavem Husákem. Vedoucí obou delegací podepsali *Společné prohlášení*, ve kterém konstatovali společný názor na aktuální mezinárodní problémy i společnou vizi, co se týče dalšího prohlubování vztahů. Vztah měl být nadále rozvíjen na základě marxismu-leninismu a proletářského internacionalismu, ve smyslu boje proti světovému imperialismu. Dle Československa byla lidová revoluční rada Kambodže jediným legálním představitelem, kterému příslušelo zákonné místo v Organizaci

spojených národů a v dalších mezinárodních organizacích. Dále byla sepsána dohoda o československo-kambodžské spolupráci ve zdravotnictví a lékařských vědách (Cesta míru, přátelství, spolupráce, 1980, s. 99). V závěru Společného prohlášení Gustav Husák pozval kambodžskou delegaci na státní a stranickou návštěvu do Československa, toto pozvání bylo přijato. Díky tomu v listopadu téhož roku pokračovala jednání naopak v Praze při příležitosti návštěvy kambodžské delegace u nás. Byly podepsány dohody o kulturní spolupráci, o zrušení vízové povinnosti ke služebním cestám, o výměně zboží (tato výměna byla započata v roce 1982, v zásadě se jednalo o výměnu strojírenských výrobků za přírodní suroviny), o vědecko-technické spolupráci a dohoda platební (Nožina, Šitler, Kučera, 2007, s. 102). Některé smlouvy, které byly uzavřeny právě v listopadu 1980, platí mezi Kambodžou a dnes již Českou republikou dodnes, konkrétně Dohoda o vědecko-technické spolupráci mezi Československou socialistickou republikou a Kambodžskou lidovou republikou, Platební dohoda mezi Československou socialistickou republikou a Kambodžskou lidovou republikou a Dohoda o kulturní spolupráci mezi vládou Československé socialistické republiky a Lidovou revoluční radou Kambodže. Tyto tři smlouvy vešly v platnost v dubnu 1981 pro ČSSR a po rozpadu Československa byla jejich platnost přenesena od 1. 1. 1993 na Českou republiku (MZV - Schengenské dohody).

První pomoc, kterou Československo Kambodži poskytlo ihned po vyhlášení KLR z daleko nestačila k obnovení všeho, co bylo v Kambodži zničeno. Po roce 1979 zde prakticky nefungovalo hospodářství či zdravotnictví, o školství nemluvě. Československá pomoc se v následujících letech soustředila především na obnovu závodů, které byly za pomoci ČSSR vybudovány v 60. a 70. letech. Většina pomoci, která byla Kambodži poskytována, a to nejen ze strany Československa, musela být „posvěcena“ Sovětským svazem. Za valnou většinou poskytované pomoci stály politické záměry komunistického bloku, které ne vždy musely být zcela výhodné pro kambodžskou stranu (Nožina, Šitler, Kučera, 2007, s. 103).

Z uzavřených dohod vyplývala jistá pomoc, kterou se Československo rozhodlo Kambodži poskytnout. Jednalo se především o oblast zdravotnictví či školství. Na počátku 80. let se Kambodža potýkala s ohromným nedostatkem odborníků a kvalifikovaných zaměstnanců. Podobně jako před vládou Rudých Khmerů byli do Kambodže posláni mnozí českoslovenští odborníci. Československo se zasloužilo o zprovoznění nemocnice, do které byli Červeným křížem vysláni 3 lékaři. Dodávky

léků byly prováděny pomocí darů od ČSSR (Nožina, Šitler, Kučera, 2007, s. 103). V oblasti školství, které bylo po rudokhmerské vládě na nejnižší možné úrovni, pomohlo Československo stipendijním programem. Na československé univerzity bylo přijímáno přibližně 20 kambodžských studentů za rok (Nožina, Šitler, Kučera, 2006, s. 149). Obnova školství v samotné Kambodži před sebou měla ještě dlouhou cestu, v roce 1979 zde neexistovala žádná vysoká škola a pouze jedna druhého stupně. Základní vzdělání existovala v minimální možné formě. Před rokem 1975 ho zajišťovali buddhističtí mniši, kteří byli za vlády Pol Pota buď zavražděni, nebo vyhnáni (Nožina, 2007, s. 249).

Vztahy v kulturní oblasti můžeme po roce 1980 přirovnat k těm před rokem 1975. Jistá společná činnost zde probíhala, ale jednalo se spíše o konkrétní události než o nějakou kontinuální spolupráci. Syn krále Sihanuka již v Československu nestudoval, takže nedocházelo k tolika kulturním představením iniciovaným jeho osobou. Můžeme však říci, že se v Československu stále více rozšiřovalo povědomí o tom, že nějaký stát jako Kambodža existuje. Důležité je jistě zmínit, že v koprodukcí s Kambodžou došlo v roce 1987 k natočení celovečerního filmu *Devět kruhů pekla*, který pojednává právě o rudokhmerské nadvládě v Kambodži¹³.

Během 80. let. 20. stol. uzavřelo Československo s Kambodžou některé další smlouvy. V červnu 1983 byla podepsána Dohoda mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Kambodžské lidové republiky o poskytnutí úvěru na opravy a úpravy zařízení elektrárny v Phnom Penhu (na základě protokolu z roku 1987 došlo k její změně), v říjnu 1984 se jednalo o Dohodu mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Kambodžské lidové republiky o poskytnutí úvěru na pokrytí salda obchodní bilance v letech 1984 – 1985, v březnu 1986 o Dohodu mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Kambodžské lidové republiky o poskytnutí úvěru na financování československé účasti na realizaci akcí hospodářské spolupráce v Kampučské lidové republice. Platnost všech těchto tří smluv přešla od ledna 1993 na Českou republiku (MZV - Schengenské dohody).

---

¹³ Nelze přehlédnout jistou inspiraci, kterou autoři našli v britském filmu *Vražedná pole* z roku 1984.

4. Změny ve vztahu po roce 1989

První zásadní zvrát v historii česko-kambodžských vztahů se podařilo oběma státům překonat. Vztahy byly obnoveny a rozvíjeny na základě společné cesty budování socialismu, když přišla další zásadní událost. V Evropě již delší dobu docházelo k pomalému úpadku komunismu, který na konci 80. let definitivně skončil i v samotném Československu. Následující podkapitoly se zaměří právě na pád komunismu v Československu, a jak tento zvrát ovlivnil bilaterální vztah mezi Československem, později Českou republikou, a Kambodžou, poté bude období po roce 1989 srovnáno s obdobím po roce 1979.

4.1 Pád komunismu v ČSSR

80. léta 20. stol. v Evropě jsou spojena s pomalu upadající mocí Východního bloku. Ať už budeme počátky tohoto úpadku sledovat kdekoliv, na jeho konci došlo k pádu komunismu v Evropě a k vzniku několika demokratických republik. K těmto republikám patří i Československo. Po roce 1980 docházelo v ČSSR na jedné straně k jistému uvolňování a na straně druhé se objevovalo stále větší množství zprvu jednotlivců a později skupin, kteří s komunistickým režimem více a více nesouhlasili ve všech jeho sférách. Právě uvolňování umožnilo větší rozšíření opozice, která na konci roku 1989 stála za pádem režimu a vznikem „nového“ demokratického Československa. Zůstává otázkou, zda pád komunismu v Československu proběhl tzv. shora či zdola.

Úpadek režimu v Československu můžeme pozorovat již od počátku roku 1989. K rozhodujícím událostem došlo však až na podzim téhož roku. Za symbol pádu režimu bývá považován 17. listopad 1989, kdy protirežimní revoluce začala a poté 29. prosince téhož roku, kdy byl jednohlasně zvolen novým prezidentem Václav Havel. Již 10. prosince abdikoval ve funkci prezidenta poslední komunistický prezident Gustav Husák.

Tak jako v ostatních postkomunistických státech musely i v Československu proběhnout mnohé změny. V oblasti ekonomiky byla nastoupena nová cesta tržního hospodářství místo hospodářství řízeného. Došlo k privatizaci značné části státního majetku a k vlně restitucí. Největší změny však čekaly společnost jako takovou. Kambodža se právě nacházela pod vládou Nejvyšší národní rady, která měla za úkol udržet příměří do prvních řádných voleb (Nožina, 2007, s. 258). Zanedlouho se ale

ocitla pod správou Organizace spojených národů. Nejen československou, ale i kambodžskou společnost čekaly nemalé změny.

Vzhledem k tomu, že československá zahraniční politika byla po druhé světové válce vesměs ve všech ohledech vedena pod taktovkou Sovětského svazu a jeho snahou o šíření socialismu, tak se dalo očekávat, že právě v její orientaci dojde k zásadním změnám. Jednou z těchto změn byl právě pohled na naše styky s Kambodžou. Bylo v zásadě jasné, že tento konkrétní vztah se bude muset od základů změnit. Nová éra vztahů již neměla existovat na základě internacionální pomoci slabším socialistickým republikám, ale na základě vzájemné výhodnosti. I když stále existovala Rada vzájemné hospodářské pomoci, tak společně s úpadkem Sovětského svazu můžeme sledovat i úpadek v jejím fungování. V polovině roku 1991 byl ve Federálním shromáždění ČSFR na návrh tehdejšího ministra financí Václava Klause přijat Protokol o zrušení Rady vzájemné hospodářské pomoci. Právě odklon od centrálně plánované ekonomiky a změny, kterými prošly bývalé sovětské ekonomiky po pádu komunismu, vedly k zániku RVHP dne 28. června 1991 (Usnesení o sjednání Protokolu o zrušení Rady vzájemné hospodářské pomoci, 1991). Tato organizace nebyla po svém rozpadu nahrazena jinou podobnou organizací.

4.2 Odchod vietnamských jednotek a správa OSN

Nutno říci, že k zásadním změnám na přelomu 80. a 90. let nedošlo pouze na straně Československa. Vietnamská správa nad Kambodžou byla možná pouze s finanční pomocí Sovětského svazu. Vzhledem k situaci, která začala v 80. letech panovat v mnoha sovětských satelitech, byly finance putující do Vietnamu značně omezeny. Vietnam chtěl také zlepšit své postavení na mezinárodní scéně, které se jeho přítomnost v Kambodži dvakrát nezamlouvala. Vietnam se rozhodl do konce roku 1988 stáhnout většinu svých vojáků z kambodžského území. Na základě jednání bylo dne 26. 9. 1989 oznámeno stažení všech vietnamských jednotek z Kambodže (Hlavatá, 2008, s. 242).

Státy, které doposud podporovaly vládu Rudých Khmerů jako jedinou právoplatnou vládu Kambodže, již neměly k této podpoře důvod. Do řádných voleb měla vládnout v zemi Nejvyšší národní rada, která měla zajistit trvalé příměří v zemi. V říjnu 1991 se však sešli zástupci devatenácti vlád a tří opozičních kambodžských organizací a na závěr jednání podepsali Dohodu o všeobecném politickém urovnání kambodžského konfliktu. Dohledem nad mírovou situací v zemi byla pověřena

Organizace spojených národů. Od listopadu 1991 do února 1992 byla Kambodža pod správou Přípravné mise OSN v Kambodži (Nožina, 2007, s. 258). 28. 2. 1992 byla rezolucí 745 Rady bezpečnosti OSN zřízena Dočasná správa OSN v Kambodži známá jako mise UNTAC¹⁴ (United Nations Transitional Authority in Cambodia). Správa OSN byla v Kambodži ustavena do konání prvních svobodných voleb v květnu 1993 (Rezoluce 745, 1992).

Situace v době správy OSN nebyla v Kambodži vůbec jednoduchá. Hlavním úkolem vojáků OSN bylo udržení míru a klidu zbraní a ani to se nedařilo. Rudí Khmerové začali opět sbírat síly, na scéně se dokonce znovu objevil Pol Pot a rozhodl se ujmout vedení. Rudým Khmerům se podařilo v době konání mise držet kontrolu asi nad pětinou území (Nožina, 2007, s. 263). Velký problém nastal také s vietnamským obyvatelstvem, které se v době protektorátu do Kambodže přestěhovalo či s uprchlíky. V zemi začal bujet černý trh a v obrovské míře také prostituce (Zelenda, 2009, s. 113).

O diplomatickém vztahu s Československem a následně Českou republikou se v době mise UNTAC nedá mluvit. I když Československo mělo vyslat svou vojenskou jednotku v rámci mise UNTAC, tak přes organizační problémy nedošlo ani k tomuto (Nožina, Šitler, Kučera, 2007, s. 104).

23. - 25. května 1993 se konečně uskutečnily svobodné volby. O jejich očekávání vypovídá i volební účast, která dosáhla téměř na 90% (Zelenda, 2009, s. 113). Z voleb vzešla nová vláda, která byla velmi specifická existencí dvou postů premiéra. V září téhož roku byla schválena nová ústava, na základě které se z Kambodže stala konstituční monarchie a byla přejmenována na Království Kambodža (Zelenda, 2009, s. 114). Po skoro 40 letech se stal králem opět Norodom Sihanuk. Dle rezoluce 860 vydané Radou bezpečnosti OSN v srpnu 1993 se měla mise UNTAC stáhnout z kambodžského území do poloviny listopadu 1993 (Rezoluce 860, 1993).

4.3 Vývoj vztahů po roce 1989

Na vývoji česko-kambodžského vztahu po roce 1989 se podepsalo mnoho faktorů. Již byla řeč o pádu komunismu v Československu, který můžeme považovat

---

¹⁴ UNTAC patří do tzv. druhé generace misi OSN. S misemi druhé generaci bývají nejčastěji spojovány výrazy „peacemaking“ a „peacekeeping“, dále také „peacebuilding“. Úkolem těchto misí je snaha o vytvoření příměří, jeho udržení a také vytvoření civilních struktur a institucí, které se o udržení tohoto míru postarají. Důsledek těchto misí má mít delší trvání než misí první generace. Koncept misí druhé

za rozhodující nebo o odchodu vietnamských vojsk z kambodžského území a následující mírové misi OSN. Právě v době konání mise UNTAC bylo očekáváno, že se ještě existující Československo jako člen Organizace spojených národů do této mise aktivně zapojí, ale k tomuto zapojení nedošlo. Jako důvod nezapojení se většinou uvádí organizační nedostatky, ale svou roli zde jistě sehrála i situace, která právě panovala na československé scéně. V Československu právě vrcholila debata o rozdělení státu na dvě samostatné republiky, ke kterému také došlo. Z Československa vznikly Česká a Slovenská republika. Níže se výlučně soustředím na následný vývoj vztahu s Česko republikou.

V období mezi pádem komunismu v Československu a jeho rozpadem na dvě nástupnické republiky se prezident Václav Havel rozhodl při příležitosti zaslání telegramu s gratulací k vývoji v Kambodži pozvat Norodoma Sihanuka na oficiální návštěvu (Nožina, Šitler, Kučera, 2006, s. 152). K této návštěvě bohužel nedošlo ani po znovujmenování Sihanuka králem. Důvodem byl jeho zdravotní stav, který mu dlouhé cestování již nedovoloval. Pouze fakt, že k tomu pozvání došlo, měl na mezinárodní scéně a konkrétně v daném bilaterálním vztahu svůj symbolický význam.

Samostatná Česká republika vznikla k 1. lednu 1993. Hned k tomuto datu se jí rozhodla Kambodža uznat a mohla být nastoupena nová éra vzájemných vztahů. Prvním krokem, ke kterému po rozpadu Československa došlo, byla sukcese smluv uzavřených s Československem do roku 1992. Česká republika se rozhodla uznat třináct smluv, které byly uzavřeny před rozpadem Československa a v jejich plnění chtěla pokračovat i nadále. Jednání s kambodžskou stranou byla však velmi zdlouhavá a byla stále odkládána. K přijetí smluv ze strany Kambodžského království došlo až v srpnu 2005, kdy bylo rozhodnuto o sukcesy deseti z existujících smluv (Nožina, Šitler, Kučera, 2006, s. 153). Již v roce 2003 byla ze strany České republiky zrušena Dohoda o výměně zboží, která byla uzavřena v roce 1980. K jejímu zrušení muselo dojít díky vstupu České republiky do Evropské unie. Tato dohoda se neslučovala se závazky, ke kterým se ČR zavázala vůči EU, do které následně k 1. květnu 2004 vstoupila.

Dalším důležitým krokem ve vývoji česko-kambodžských vztahů bylo založení nového zastupitelského úřadu. Budova bývalého československého zastupitelského

---

generace nahradil koncept misí první generace, v 90. letech 20. stol. se objevil koncept misí třetí generace (Mírové mise OSN, Model OSN – XV. ročník (2009/2010), s. 4).

úřadu v Phnom Penhu byla přenechána Slovensku a Česká republika se rozhodla pro založení zastupitelského úřadu v thajském Bangkoku, který se stal zastupitelským úřadem pro Thajsko, Kambodžu, Laos a Myanmar (Nožina, Šitler, Kučera, 2006, s. 152). Dnes existuje také kancelář zastupitelského úřadu v Phnom Penhu, její konzulární působnost je však definována pouze pro mimořádnou pomoc v nouzi pro Kambodžské království. Co se týče kambodžského zastupitelského úřadu v Praze, tak jeho fungování bylo pozastaveno v roce 1998, kdy byl tento úřad přesunut do německého Bonnu, v následujících letech se nacházel v Berlíně či ve Varšavě (Nožina, Šitler, Kučera, 2006, Příloha). Dnes nalezneme kambodžskou ambasádu opět v Berlíně.

Obnova bilaterálního vztahu po takových změnách, kterými si oba státy prošly na počátku 90. let, nebyla krátkodobou záležitostí. Proto nemůžeme považovat 90. léta, co se spolupráce týče, za nijak aktivní, podepsaly se na tom především vnitřní faktory jako sociálně-ekonomická transformace v obou zemích a také politická nestabilita stále panující v Kambodži. V druhé polovině 90. let vycestovalo do Kambodže několik českých delegací. Tyto delegace se pokoušely o obnovení vztahů v některých oblastech, kde již dříve existovaly. Jednalo se především o otázkách vzájemného obchodu. Bohužel žádné z dohod, které vzešly z těchto jednání, nebyly uvedeny v praxi (Nožina, Šitler, Kučera, 2006, s. 157). V této době se Česká republika projevovala v Kambodži především v oblasti humanitární pomoci. Kambodži byla poskytnuta několika milionová pomoc na oblast rozvoje či na elektrifikaci horských oblastí. V rámci humanitární pomoci se ČR zapojila také do boje proti AIDS (Nožina, Šitler, Kučera, 2006, s. 160). Velké množství HIV pozitivních, jak dospělých, tak dětí, zůstalo v Kambodži jako pozůstatek již zmíněného velkého rozmachu prostituce v době mise UNTAC. Právě důsledky, jako je tento, bývají podobným misím nejčastěji vytýkány.

Rok 1999 se stal významným pro oba státy, co se týče jejich zapojení do nadnárodních organizací či vojenských paktů. Česká republika se stala v tomto roce členem Severoatlantické smlouvy (NATO) a Kambodža se připojila k regionální mezinárodní organizaci ASEAN¹⁵. Pro oba státy plynuly z těchto zapojení jisté povinnosti. Na konci roku 1999 oznámila česká strana kambodžské vypovězení

---

¹⁵ ASEAN je zkratka pro regionální mezinárodní organizaci Sdružení národů jihovýchodní Asie. Organizace založena v roce 1967 původně usilovala především o ekonomický růst v členských státech, dnes spolupracuje i na vojenskopolitické úrovni. Kambodža se v roce 1999 stala desátým a zatím posledním členem (Association of Southeast Asian Nations).

bezvízové dohody pro držitele diplomatických a služebních pasů (MZV, Kolektiv pracovníků a Odpovědná redaktorka Klára VACHULOVÁ, 2000, s. 164).

Zlomovým rokem se v tomto bilaterálním vztahu stal rok 2004. Čtrnáctého října 2004 proběhla světovými médii zpráva o tom, že po abdikaci krále Norodoma Sihanuka ze zdravotních důvodů nastoupil na trůn jeho syn Norodom Sihamoni, ten Norodom Sihamoni, který prožil své dětství a mládí v československém hlavním městě na studiích. Na kambodžský trůn byl na konci října 2004 korunován jediný světový monarcha, který mluví plynule česky, možná lépe než uměli před skoro dvě stě lety monarchové, kteří byli korunováni na trůn český.

Ještě v době, kdy nebyl Sihamoni hlavou státu, navštívil několikrát Československo. Tyto návštěvy však nebyly oficiálními státními návštěvy, ale pouze výlety za jeho přáteli ze studií či rodinou, u které po celou dobu svých studií bydlel. Nedá se tedy říci, že by nějak ovlivňovaly česko-kambodžský vztah. V září 2006 však došlo u příležitosti 50. výročí započetí česko-kambodžských vztahů k první oficiální návštěvě od korunovace, která se stala významným impulzem v dalším vývoji. Hned v listopadu návštěvu oplatil úřadující ministr financí Vlastimil Tlustý (MZV, Kolektiv pracovníků a Odpovědná redaktorka Iva Weindenhofferová, 2007, s. 272).

I po roce 2000 poslala ČR do Kambodže značné částky v rámci humanitární pomoci, ať už se jednalo o pomoc v dodávce potravin po velkém suchu, které znehodnotilo valnou část obilné úrody nebo o zajištění zdravotnických a sociálních potřeb (MZV, Kolektiv pracovníků a Odpovědná redaktorka Iva Weindenhofferová, 2007, s. 272).

V květnu 2008 došlo po dlouhé době k podepsání další dohody, první v nové éře vztahů po roce 1989. Jednalo se o Dohodu o ochraně a vzájemné podpoře investic mezi vládami ČR a Kambodže, která byla podepsána v kambodžském Phnom Penhu (MZV - Schengenské dohody). V rámci též jednání bylo vydáno memorandum o porozumění mezi ministerstvy financí obou zemí, které vycházelo z debat o tom, jak naložit ze státním dluhem Kambodže vůči Československu respektive České republice. Toto memorandum předpokládá, že část dluhu bude využita ve formě rozvojové pomoci ČR Kambodži. Nutno podotknout, že Česká republika je první zemí, které se podařilo v rámci řešení kambodžského státního dluhu vyjednat takové řešení, ve které nemuselo

celou dlužnou částku odepsat (MZV, Kolektiv pracovníků a Odpovědná redaktorka Iva Weindenhofferová, 2009, s. 283).

Z předešlé éry tohoto bilaterálního vztahu se zachovalo přijímání kambodžských studentů na české univerzity v rámci vládních stipendií. Každý rok bylo na české univerzity přijímáno přibližně 5 studentů. Jediná změna, které v tomto ohledu došlo je, že se již nejedná o studenty studující na Univerzitě obrany v Brně (vojenská univerzita), ale vzrostl především zájem o studium archeologie.

V kontextu studia archeologie je nutno zmínit, že čeští archeologové se v rámci projektu na obnovu světově známého kulturního dědictví podíleli na analýze kamenů z Angkoru, jednoho z nejvýznamnějších archeologických nalezišť v Asii. Za vlády Rudých Khmerů byla tato památka nezvratně poničena, ale na své historické významnosti neztratila. Na této analýze se podílel mimo jiné Ústav pro jadernou fyziku v Řeži (Nožina, Šitler, Kučera, 2006, s. 160). Protože právě Angkor Wat je nejvýznamnějším turistickým místem v Kambodži rozhodla se ČR finančně podpořit projekt na rozvoj infrastruktury v této oblasti v koncové výši 2,9 milionu Kč (MZV, Kolektiv pracovníků a Odpovědná redaktorka Iva Weindenhofferová, 2007, s. 272).

Vzhledem k tomu, že Kambodža patří na světě stále k nejméně rozvinutým zemím, nemůžeme považovat česko-kambodžský vztah v porovnání s jinými za příliš významný. Především pro Českou republiku se jedná o vztah spíše nevýhodný, ČR stále zaznamenává pasivní saldo obchodní bilance. Obrat vzájemného obchodu je na nízké úrovni, i když dovoz z Kambodže do ČR mírně roste, jak vyplývá z tabulky uvedené na webových stránkách Ministerstva zahraničí ČR (MZV – Obchodní a ekonomická spolupráce s ČR). Vývozu do Kambodže dominují především technické komponenty, naopak dovoz je složen především z výrobků textilního průmyslu. Naopak pro Kambodžu má tento vztah mnoho výhod. Díky nevýhodnosti vzájemného obchodu se Česká republika v Kambodži stále angažuje především v oblasti humanitární pomoci a rozvoje. Zvyšování zdravotnické péče s důrazem na péči o matku a dítě patří od roku 2008 k nejvýznamnějším bilaterálním projektům, společně se zvyšováním zabezpečení vodních zdrojů, zdravotnických a vzdělávacích zařízení v chudé farmářské komunitě či se zvyšováním znalostí a dovedností obyvatel za účelem posilování jejich sociálního a ekonomického statutu (MZV, Kolektiv pracovníků a Odpovědná redaktorka Iva Weindenhofferová, 2009, s. 283). Většina humanitárních projektů probíhá pod taktovkou nevládní organizace Člověk v tísni.

Oblastí, ve které je vidět v Kambodži největší vývoj, je turismus. V posledních letech se Kambodža stává stále častějším cílem turistů z celého světa i z České republiky. Právě turismus se v posledních několika letech stal motorem kambodžské ekonomiky. Čeští cestovatelé potřebují do Kambodže vízum, ale ani to nebrání jejich rostoucímu počtu. I proto se ČR snaží realizovat projekty spojené právě s turismem.

O tom, že české Ministerstvo zahraničních věcí s Kambodžou ve svých plánech počítá, vypovídá i zařazení Kambodže do kategorie tzv. projektových zemí na roky 2010 – 2017. Země zařazené mezi projektové země podléhají Konceptu zahraniční rozvojové spolupráce. V Kambodži ČR působí především v sektorech sociální infrastruktury, výroby a dodávek energie a zdravotnictví (MZV - Rozvojová spolupráce - Kambodža).

Jak bylo již řečeno, tak ve srovnání se vztahy s jinými státy, je ten česko-kambodžský spíše méně významný, ale stále se vyvíjí a vzhledem k minimální míře spolupráce mezi lety 1989 a 2004 můžeme říci, že dnes stojí na počátku svého vývoje a bylo by škoda s ním přestat. Jeho další rozvoj je o to více podpořen osobností krále Norodoma Sihanuka a také stále se rozrůstající komunitou vysokoškolsky vzdělaných odborníků, kteří své vzdělání získali právě v Čechách.

4.4 Komparace s obdobím předešlým

Chceme-li porovnat vývoj česko-kambodžského bilaterálního vztahu po dvou dějinných zvratech, je nutné provést tuto komparaci v několika ohledech. Musíme porovnat právě ty dějinné zvraty, po nichž došlo k daným změnám v tomto vztahu, měli bychom porovnat průběh znovu navazování vztahu a následně jeho další vývoj, včetně faktorů, které se na tomto vývoji podepsaly.

Právě události, které vedly k tomu, že bylo potřeba vztah znovu navázat či změnit směr jeho vývoje, jsou pro další vývoj klíčové. Podíváme-li se na vztahy po roce 1979, tak uvidíme, že se jednalo doopravdy o proces znovu navazování tohoto vztahu. Vztahy byly na 5 let prakticky přerušeny, a proto se dá jejich vývoj od roku 1979 považovat za nový začátek. I oblasti, ve kterých se vztahy zprvu rozvíjely, vycházely z toho, co se v Kambodži dělo několik předcházejících let – potřeba obnovy hospodářství, zdravotnictví, školství atd. Naopak v roce 1989 se jednalo o sled několika událostí proběhnuvších s nadsázkou řečeno v pár dnech, po nichž nebylo nutné vztah opětovně utvářet, ale pouze jej od základů přestavět. Právě s přestavbou konkrétního bilaterálního

vztahu můžeme zmínit roli režimů či ideologií, které se na vývoji tohoto vztahu podepsaly. Nebýt komunistického režimu, který u nás přes čtyřicet let vládl, je možné, že by žádné česko-kambodžské vztahy neexistovaly nebo by nejspíš byly značně omezenější. Právě podpora budování komunismu vedla k první pomoci, kterou se Československo pod kontrolou Rady vzájemné hospodářské pomoci rozhodlo Kambodži poskytnout, a ze které vyplynul další přirozený vývoj vztahu. A naopak nástup demokracie vedl k tomu, že bylo potřeba tento vztah od základů změnit. Přeměnit vztah založený na internacionální pomoci ve vztah výhodný pro obě strany.

V definici bilaterálního vztahu bylo zmíněno, že bilaterální vztah nelze nahlížet izolovaně. Je nutné vzít v potaz mezinárodní systém jako celek a nesmí být opomenuty jak vnější tak vnitřní faktory, které daný vztah ovlivňují. V následující tabulce (*Tabulka 1*) jsem se pokusila vystihnout nejdůležitější faktory, které se na česko-kambodžském vztahu podepsaly. I přes komparaci období po roce 1979 a po roce 1989 jsem pro lepší orientaci do tabulky zanesla i období do roku 1979. Rozhodujícími pro zkoumaný bilaterální vztah byly sice vláda Rudých Khmerů a pád komunismu, na které se v této komparaci nejvíce soustředím, ale pro pochopení celého vývoje tohoto vztahu je nezbytné všimnout si i ostatních faktorů. Obecně můžeme říci, že většina vnitřních faktorů, ať ze strany Kambodže či České republiky ovlivnila tento vztah spíše negativně. Došlo buď k jeho úpadku či úplnému pozastavení, jako v případě pravicového převratu generála Lon Nola a následné vlády Rudých Khmerů. Naopak vnější faktory, především ze strany Československa, se na vztahu podepsaly spíše pozitivně – role SSSR a aktivní zapojení do RVHP. Právě v tom můžeme vidět, že nelze nahlížet jednotlivé vztahy mimo mezinárodní systém jako celek.

Tabulka 1: Vnitřní a vnější faktory ovlivňující česko-kambodžské vztahy

	faktory	do roku 1979	po roce 1979	po roce 1989
Kambodža	<i>vnitřní</i>	stálá přítomnost francouzských odborníků, kritický postoj Sihanuka ke komunismu, pravicový převrat v roce	Kambodža byla v zásadě vietnamským protektorátem → vztah ovlivňovala spolupráce se SSSR, vnitřní	odchod vietnamských jednotek, přítomnost jednotek OSN (mise UNTAC), obnovení království a nová ústava

		1970→ vztah se nacházel na minimální možné úrovni, vláda Rudých Khmerů→ praktické přerušeni vztahu na 5 let	nestabilita země	(1993), nástup nového krále na trůn (2004)→nový směr vývoje česko-kambodžského vztahu, dodnes ne zcela stabilní situace v zemi
	<i>vnější</i>	pohraniční střety s Thajskem a Jižním Vietnamem, později vliv USA	nesouhlas OSN s vietnamskou invazí, zástupci bývalého režimu stále v OSN	vliv OSN, úpadek a následný rozpad SSSR (1991)
Česká republika/ Československo	<i>vnitřní</i>	situace po vojenské invazi 1968, období normalizace	postupné uvolňování režimu od počátku 80. let→aktivita v daném vztahu v průběhu 80. let mírně upadala	pád komunismu (přestavba společnosti atd.)→změna česko-kambodžského vztahu na vztah oboustranně výhodný, rozpad ČSFR
	<i>vnější</i>	vliv SSSR→od počátku vztahu do pádu komunismu v ČSSR vycházel česko-kambodžský vztah z vlivu Sovětského svazu	vliv SSSR→ aktivní zapojení do RVHP	rozpad RVHP, vliv západní demokracie, vstup do EU (2004)→nutnost zrušení Dohody o výměně zboží

Zdroj: Autorka

První pomoc, kterou Československo poskytlo Kambodži záhy po událostech na počátku roku 1979, se prakticky nedají srovnat s tím, jak se Československo a záhy Česká republika zachovaly na počátku 90. let, kdy v Kambodži probíhaly předběžná a

poté dočasná správa OSN. V prvním případě se Československo zapojilo aktivně, jak jen mohlo, v případě druhém k zapojení do mise OSN ze strany Československa (později České republiky) vůbec nedošlo. Můžeme říci, že přímo po pádu komunismu v Československu k žádnému dění ani dalšímu vývoji ve vztahu ke Kambodži nedošlo, změny můžeme pozorovat až po vzniku samostatné České Republiky. Za touto neaktivitou bezpochyby stojí řešení situace ohledně rozpadu Československa a zřejmě i společenská transformace.

Pokusíme-li se srovnat události, které proběhly jako jedny z prvních ve snaze obnovit či dále rozvíjet vzájemný vztah, zjistíme, že v obou případech se jednalo o zařízení zastupitelských úřadů na obou stranách. Ať už mluvíme o znovuotevření těchto úřadů v letech 1979 a 1980 či o zřízení nového českého úřadu po rozpadu Československé federativní republiky. Zřízení zastupitelských úřadů má na mezinárodní scéně jistý symbolický význam, který můžeme v různých bilaterálních vztazích považovat za první krok. Podobný symbolický význam mají také výměny státních delegací, jejichž konání můžeme pozorovat v obou srovnávaných případech. Po roce 1979 můžeme považovat za důležitou cestu prezidenta Gustava Husáka na státní návštěvu do Kambodže, naopak po roce 1989 cestu nového kambodžského krále do České republiky v roce 2006. Delegace, v jejichž čele stojí nejvyšší státní představitelé, jsou ze symbolického hlediska nejdůležitější, co se týče mezistátních dohod či smluv, sehrají většinou větší roli jednání odborníků v konkrétních oborech. Právě kambodžská delegace do Československa na konci roku 1980 přinesla podpis několika dohod, jejichž platnost trvá dodnes.

Daná období ve vývoji česko-kambodžského vztahu se v mnohém liší, ale v mnohém jsou si také podobná. Porovnání mnou zvolených období můžeme vidět v následující tabulce (*Tabulka 2*).

Tabulka 2: Porovnání vývoje česko-kambodžského vztahu po roce 1979 a po roce 1989

	po roce 1979	po roce 1989
„první kroky“	první pomoc pod záštitou RVHP → bezplatná materiálová pomoc ve výši 50 milionů Kčs, dodávky	neúčast v misi UNTAC

	zboží, léků...	
zastupitelské úřady	československý zastupitelský úřad v Kambodži zřízen do 5 měsíců po pádu Rudých Khmerů, kambodžský zastupitelský úřad v ČSSR zřízen až po 23 měsících	úřady na obou stranách existovaly bez přerušení, od 1. 1. 1993 vznikl zastupitelský úřad pro ČR v Bangkoku, 1996 byl kambodžský zastupitelský úřad přesunut do Bonnu (dnes v Berlíně)
vládní delegace	v únoru 1980 proběhla státní návštěva české delegace v čele s G. Husákem v Kambodži, v listopadu 1980 kambodžská delegace navštívila Prahu, následovaly delegace menšího významu (došlo k podpisu dalších dohod)	několik českých delegací vycestovalo v 90. letech do Kambodže (neúspěšná jednání, menší význam), 2006 Norodom Sihamoni navštívil ČR (nový impulz ve vzájemných vztazích), ještě téhož roku do Kambodže vycestoval ministr financí Vlastimil Tlustý
uzavřené dohody	3 dohody uzavřené 1980, 1 dohoda uzavřená 1983, (protokol o změně 1987), 1 dohoda uzavřená 1984, 1 dohoda uzavřená 1986	2005 sukcese smluv, 1 dohoda uzavřená 2008
oblasti spolupráce (nejvýznamnější)	hospodářství, zdravotnictví, školství	humanitární pomoc, energie, zdravotnictví (dnes i turismus)
konkrétní projekty	rekonstrukce pneumatikárny, generální oprava a rozšíření elektrárny Chak Angre, pomoc při uvedení nemocnice v Takeu do chodu (vyčleněno 39,4 milionu Kčs) ¹⁶	rozvoj infrastruktury v okolí Angkoru (2,9 milionu Kč) ¹⁷ , elektrifikace horských oblastí (1 milion Kč) ¹⁸ , pomoc po období sucha a boj proti AIDS (cca 6,8 milionu Kč) ¹⁹

¹⁶ (Nožina, Šitler, Kučera, 2007, s. 103), cca 252 535 364 Kč při dnešních cenách (Kalkulačka inflace, Dostupné z <http://www.penize.cz/kalkulacky/znehodnoceni-koruny-inflace#inflace>)

¹⁷ (MZV, Kolektiv pracovníků a Odpovědná redaktorka Iva Weindenhofferová, 2008, s. 298)

¹⁸ (Nožina, Šitler, Kučera, 2006, s. 158)

	a další	a další
výměna zboží	dovoz strojírenských výrobků do Kambodže, vývoz přírodních surovin z Kambodže	dovoz technických komponentů do Kambodže, vývoz textilních výrobků z Kambodže
školství - stipendisté	cca 20 stipendistů ročně (část z nich na Univerzitu obrany v Brně)	cca 5 stipendistů ročně (zájem o obor archeologie)

Zdroj: Autorka na základě MZV, Kolektiv pracovníků a Odpovědná redaktorka Iva Weindenhofferová, 2008, Nožina, Šitler, Kučera, 2006 a Nožina, Šitler, Kučera, 2007

Podíváme-li se na smlouvy či dohody, které tyto dvě strany uzavřely a které stále platí, zjistíme, že až na jednu byly všechny uzavřeny ještě před rokem 1989. V tomto ohledu můžeme považovat období po roce 1979 za aktivnější, ale nesmíme zapomenout, že období po roce 1989 je v tomto ohledu méně aktivní částečně i proto, že smlouvy byly přejaty (sukcese) a nebylo nutné nové uzavírat. Zde se nám otevírá otázka, zda uzavírání dohod, jako řekněme formální stránka česko-kambodžského vztahu, vedlo k jejich konkrétnímu plnění a tedy k růstu aktivní spolupráce. Po roce 1979 můžeme říci, že tomu tak bylo. Dohoda o zdravotnictví či dohoda o vědecko-technické spolupráci byly plněny, jak můžeme vidět mezi konkrétními projekty v Tabulce 2. Již několikrát bylo řečeno, že vývoj spolupráce po roce 1990 byl pomalejší než v 80. letech, což vidíme i ve spojení s uzavíráním dohod. Po sukcesi (2005) původních dohod z dob Československa můžeme pozorovat růst spolupráce v oblasti hospodářství či oblasti techniky, do té doby se soustředila skoro výhradně na zdravotnictví a humanitární pomoc.

Po pádu Rudých Khmerů se Československo více zapojovalo v oblasti hospodářství, kterému napomáhalo v obnově, ale také ve zdravotnictví či školství. Po roce 1989 se po rozpadu Československa začala ČR zapojovat více do humanitární pomoci, která společně s oblastí zdravotnictví a školství zůstává na prvním místě dodnes. Postupem let Česká republika více podporuje v Kambodži turismus, který se stal pro kambodžskou ekonomiku rozhodujícím (v roce 2010 tvořila oblast služeb přes

¹⁹ (Nožina, Šitler, Kučera, 2006, s. 159) Přepočteno z částky v dolarech na základě průměrného kurzu z roku 2006 (1 USD=22,6 Kč), kdy byla tato částka Kambodži poskytnuta (<http://www.kurzy.cz/kurzy-men/historie/USD-americky-dolar/2006/>).

40 % HDP Kambodže, většina plynoucí z turismu (MZV - Ekonomická charakteristika země)). V oblasti hospodářství a vzájemné výměny zboží není tento vztah příliš aktivní.

S pomocí v oblasti školství, která započala již po pádu rudokhmerské nadvlády, je spojeno přijímání kambodžských studentů na univerzity v rámci stipendijních programů. Do roku 1989 se jednalo přibližně o 20 studentů ročně, z nichž část studovala v Brně na vojenské univerzitě. Od počátku 90. let se v přijímání stipendistů pokračovalo, jejich počet se však zredukoval na přibližně 5 ročně a jejich zaměření se změnilo z vojenského na studium archeologie ve většině případů.

Porovnáme-li obecný vývoj tohoto vztahu od zlomových událostí, konkrétně od pádu Rudých Khmerů v Kambodži v roce 1979 a od pádu komunismu v Československu v roce 1989, můžeme říci, že první případ se vyvíjel spíše konstantně či mírně sestupně a druhý naopak vzestupně, protože na začátku byly vztahy velmi omezené. V roce 1979 přišla vlna první pomoci do Kambodže, následovaly důležité státní delegace a uzavření mnohých smluv. V dalších letech se jednalo o udržování tohoto vztahu a stálou pomoc v konkrétních oblastech, ale ve spojení s uvolňováním režimu a dalším děním v Československu aktivita mírně upadala. Naopak po roce 1989 se mezi Československem a Kambodžou mnoho nedělo. Československo procházelo rozdělením na dvě samostatné republiky a Kambodža pod správou OSN o svém osudu v mnohém nerozhodovala. Po otevření zastupitelských úřadů na obou stranách se Česká republika snažila o sukcesy smluv uzavřených v 80. letech a podporovala Kambodžu v humanitární oblasti. Aktivita ze strany Kambodži nebyla příliš vysoká, na tom se bezpochyby podepsala celkově nestabilní situace v zemi, která byla alespoň částečně uklidněna smrtí Pol Pota v dubnu 1998. K aktivnějšímu vývoji však došlo až po nástupu krále Norodoma Sihamonihho na trůn. Až nástup česky mluvícího krále a jeho následná státní návštěva v ČR vedly k aktivnější spolupráci a k uzavření další společné dohody.

I přes rozdíly ve vývoji mají obě období společné, že bylo potřeba nějakého stimulu, který vedl k rozvoji konkrétního bilaterálního vztahu. V prvním období byl tímto stimulem socialismus a společná cesta za jeho budováním, v období druhém se stal tímto stimulem na trůn nastoupivší král, který má k České republice blízký vztah.

5. Podobné případy

Specifičnost vývoje česko-kambodžského vztahu byla jedním z podnětů k napsání této práce. Znovuobnovení tohoto vztahu po vládě Rudých Khmerů v Kambodži se nemusí zdát překvapivým. Nové zahraniční styky byly pro Kambodžu velmi důležité, ne-li rozhodující. Přitom obnovení těch, které již dříve existovaly se zdá býtí nejjednodušší cestou. Avšak pokračování ve vztahu i po pádu komunismu u nás se může zdát neobvyklým, právě proto, že v zásadě jediné, co tyto dva státy spojovalo, byla snaha o budování socialismu.

Jedním z cílů této práce byla právě možnost jejího využití k analýze podobných případů. Jedním z případů, který bychom mohli považovat za částečně podobný, je vztah Spojených států amerických a Íránu. V tomto případě se stala zlomovou událostí íránská islámská revoluce v 70. letech 20. stol. Hlavním rozdílem v americko-íránském vztahu oproti tomu česko-kambodžskému je, že byl přerušen kvůli událostem, které nastaly konkrétně mezi těmito dvěma státy – íránští studenti obsadili americké velvyslanectví v Teheránu a zajali rukojmí, požadovali nevměšování USA do vnitřní politiky Íránu. Jak již víme, tak klíčové události v česko-kambodžském vztahu se týkaly vždy pouze jedné strany.

Kambodža nebyla jediným státem, se kterým Československo udržovalo vztahy zaměřené pouze na budování socialismu. Proto je jisté, že po rozpadu komunistického bloku muselo dojít k transformaci československého vztahu i s jinými státy. Jako příklad můžeme uvést Vietnam či státy východní Evropy dříve také patřící do SSSR. Podobně jako Československo i ostatní bývalé sovětské republiky musely změnit směřování svých zahraničních styků. Ovlivněny rozpadem SSSR byly především vztahy samotného Ruska s ostatními státy. Zabývání se změnami v mezinárodních vztazích po rozpadu Sovětského svazu je však tématem pro jinou práci.

Specifikem však zůstává vláda Rudých Khmerů v Kambodži. Tato diktatura neovlivnila pouze vztah s Československem, nýbrž fakticky s celým okolním světem. Proto je pro tuto práci důležité, že česko-kambodžský vztah si musel projít velkou zkouškou již dvakrát, jak za rudokhmerské nadvlády, tak po pádu komunismu.

Závěr

Česko-kambodžské vztahy sice patří na poli mezinárodní politiky k těm méně významným, ale především pro Kambodžu sehrály v historii svou důležitou roli. Zájmy Sovětského svazu v jihovýchodní Asii, z kterých vycházela většina spolupráce mezi Kambodžou a Československem do roku 1989, pomohly Kambodži, která se stále řadí mezi země třetího světa, alespoň v určité míře pozvednout ekonomiku, hospodářství, školství či zdravotnictví. Kdyby tento vztah neexistoval v éře komunismu, nejspíš by neexistoval ani dnes, respektive by byl výrazně oslabený.

Vztah mezi Kambodžou a Českou republikou (Československem) ustál dva zásadní dějinné zvraty – vládu Rudých Khmerů v Kambodži a pád komunismu v Československu. Oba tyto zvraty se však se na vývoji vzájemných vztahů výrazně podepsaly. Jelikož se jednalo o události, které byly vždy spojené pouze z jednou zemí z tohoto bilaterálního vztahu, nebyl důvod, aby vedly k výraznějšímu konfliktu mezi těmito státy a úplnému přerušení vztahu.

Za vlády Rudých Khmerů byly prakticky přerušeny všechny kambodžské diplomatické styky. I když ani jedna strana nikdy nevyověděla česko-kambodžské dohody, které byly již dříve podepsány, můžeme konstatovat, že v tomto období žádný vztah neexistoval a bylo nutné jej posléze zcela obnovit. Vztah byl obnoven za pomoci Sovětského vztahu a Rady vzájemné hospodářské pomoci záhy po vietnamské invazi do Kambodže. Československo poskytlo Kambodži první pomoc a první polovinu 80. let můžeme považovat v tomto vztahu za nejaktivnější vůbec. V době po pádu komunismu v Československu nebyly vztahy s Kambodžou nijak přerušeny, ale jejich intenzita klesla na velmi nízkou úroveň. Vzhledem k tomu, že vztah byl v předcházejícím období založen čistě na budování socialismu, musel být od základů změněn. V tomto kontextu nepřekvapí, že v době konání mise OSN (1992-1993) v Kambodži se Československo aktivně nezapojilo a nový vývoj v česko-kambodžském vztahu můžeme pozorovat až po rozpadu ČSFR na dvě samostatné republiky. Ani po vzniku České republiky nemůžeme říci, že by se jednalo o aktivní vztah. Větší aktivitu můžeme pozorovat až po nástupu nového krále na kambodžský trůn v roce 2004.

Události, které následovaly záhy po vládě Rudých Khmerů a po pádu komunismu v Československu, se jeví jako nesrovnatelné. První pomoc

zprostředkovaná Radou vzájemné hospodářské pomoci se nedá srovnávat s několika lety prakticky nulové aktivity po roce 1989. Odhlédneme-li od vnitřních či vnějších faktorů, které tento vztah ovlivňovaly (vliv SSSR, vnitřní politika obou států atd.), tak zjistíme, že pomoc v konkrétních oblastech (hospodářství, zdravotnictví, školství a další) je v obou srovnávaných obdobích podobná. Jak po roce 1979, tak po roce 1989 se Československo zasloužilo na rozvoji zdravotnictví a školství a zaslalo do Kambodži jisté finanční částky. Od 90. let můžeme pozorovat větší účast ČR na humanitární pomoci. Co se týče vývozu z Kambodže tak přírodní suroviny byly později nahrazeny textilními výrobky.

Česko-kambodžský vztah existoval a stále existuje jak na formální (symbolické), tak na aktivní úrovni. Mezi státy je uzavřeno několik mezinárodních dohod, ze kterých vycházejí určité povinnosti, které jsou oba státy povinny plnit. Vztah je v mnohém značně jednostranný, za aktivnější můžeme považovat Českou republiku. Co se této jednostrannosti týče, tak ta provázela tento vztah již od počátku. Československo a později Česká republika se zavázaly k pomoci kambodžskému rozvoji. Právě snaha napomoci rozvoji zemím třetího světa je v české aktivitě v Kambodži patrná. ČR se snaží o rozvoj kambodžské infrastruktury, zdravotnictví včetně humanitární pomoci či turismu. Z Kambodžského království do ČR plyne pouze malé množství zboží.

I přes skoro šedesátiletou letou historii česko-kambodžského vztahu, která si prošla dvěma zásadními zkouškami, které se jí podařilo překonat, můžeme říci, že tento vztah stojí skoro na začátku. Novou cestu vývoje nastoupil v roce 2004, když na trůn usedl současný král Norodom Sihamoni, jediný světový monarcha mluvící plyně česky.

Deskriptivní charakter práce před námi otevírá některé další otázky, které by mohly být v souvislosti s česko-kambodžským vztahem zkoumány. Zejména narážíme na otázku vztahu mezi formální a aktivní rovinou spolupráce. V komparaci s jinými státy bychom se mohli snažit vyzorovat, zda větší aktivita na úrovni formální předznamenává také zvýšení aktivity v rovině druhé. Můžeme předpokládat, že především smlouvy s konkrétním obsahem jako např. Dohoda mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Kambodžské lidové republiky o poskytnutí úvěru na opravy a úpravy zařízení elektrárny v Phnom Penhu z roku 1983, vedou ke konkrétnímu plnění a tedy i k posílení aktivní (faktické) spolupráce. Mnohem spornější otázkou zůstává reálný dopad obecných, neřku-li vágních dohod o přátelství a

spolupráci a podobně. Logickou otázkou tedy je, jaký typ smluv (obvykle) předznamenává výraznější spolupráci (ať již v rovině, kulturní, ekonomické, vědecké aj.) a do jaké míry lze z množství existujících, či přijímaných smluv usuzovat na reálnou podobu vzájemných vztahů dvou států. Nejen pro tuto, ale i pro další otázky v této práci již nezbývá místo a mohou se tedy stát odrazovým můstkem pro další výzkum. Právě deskriptivní charakter a z něj plynoucí možnost využití v dalších analýzách či hlubším zkoumání byl jedním z předpokladů této bakalářské práce.

Summary

Czech-Cambodian relationship is one of the less important in the sphere of international relations, but it played its important role mainly in Cambodian history. Czechoslovakian cooperation with Cambodia came out from Soviet interests in Southeast Asia until 1989. The Soviet Union helped Cambodia with increase of economy, education or healthcare. If Czech-Cambodian relationship did not exist in the era of Communism, it would not exist nowadays probably or it would be significantly limited.

Relationship between Cambodia and the Czech Republic (Czechoslovakia) handled two important historical turns – role of Khmer Rouge in Cambodia and fall of Communism in Czechoslovakia. These turns were in both cases connected only with one of these two states. It is reason why these turns were not reasons for conflict between Cambodia and the Czechoslovakia and relationship was never totally interrupt.

In the era of Communism Czech-Cambodian relationship came out from Soviet initiative. In the last years of second millennium this relationship was not really active. And nowadays we can see an increase in this relationship again because of figure of King Norodom Sihamoni.

Events which were following after the fall of the rule of Khmer Rouge and after the fall of Communism are almost incomparable. First aid mediated by COMECON is incomparable with years of zero activity after 1989. Up to after division of the Czechoslovakia the Czech Republic decided to cooperate with Cambodia actively again. Apart from internal and external influencing factors (influence of the Soviet Union, internal politic situation etc.) we can see that help in concrete districts (economy, healthcare, education etc.) in both comparing periods is comparable.

Czech-Cambodian relationship existed and still exists on the formal/symbolic and on the active level. There were signed several agreements between these two states. Some obligations come from these agreements. Relationship between the Czech Republic and Cambodia is significantly one-sided where the Czech Republic is more active. It is possible to see this one-sidedness in Czech-Cambodian relations from the beginning. The Czechoslovakia and later the Czech Republic bound to help with Cambodian development. The Czech Republic tries to help Third World country with

development of infrastructure, healthcare and humanitarian aid or tourism. Only little amount of goods comes from Cambodia to the Czech Republic.

Descriptive character of thesis opens few more questions which can be answered in context of Czech-Cambodian relationship. We can talk about correlation between formal and active level of cooperation. In comparison with other states we can try to find out existence of causality between formal and active level. Does higher activity on formal level mean higher activity on active level? There is no more place for this and other questions in this bachelor thesis. Just a descriptive character and its possibility of subsequent use in other analysis or deeper research was one of the prerequisites of this bachelor thesis.

Although there exists relations between the Czech Republic and Cambodia almost for 60 years we can say that it stays on the beginning. New course started in 2004 when new Cambodian King Norodom Sihamoni sat on the throne, only one world's monarch who knows Czech language fluently.

Použitá literatura

Odborné zdroje

1. *Cesta míru, přátelství, spolupráce: Návštěva stranické a státní delegace ČSSR ve Vietnamu, Kambodži a Laosu 12. - 17. února 1980.* Praha: Nakladatelství Svoboda, 1980, 143 s.
2. *Encyklopedie mezinárodních vztahů.* Vyd. 1. Editor Petr Kratochvíl, Petr Drulák. Praha: Portál, 2009, 367 s. ISBN 978-80-7367-469-4.
3. GERRING, John. 2012. Mere Description. *British Journal of Political Science.* 42(04): 721-746. DOI: 10.1017/S0007123412000130.
4. HLAVATÁ, Lucie. *Dějiny Vietnamu.* Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 357 s. Dějiny států. ISBN 978-807-1069-652.
5. HOARE, James a Susan PARES. *A political and economic dictionary of East Asia.* 1st ed. New York: Routledge, 2005, x, 352 p. ISBN 00-129-5052-1.
6. HUBINGER, Václav. *Encyklopedie diplomacie.* 1. vyd. Praha: Libri, 2006, 191 s. ISBN 80-727-7296-1.
7. JUNGBAUER, Radomír. Druhy soudobé diplomacie. *Mezinárodní politika.* 2011, č. 4. [cit. 2015-05-07] Dostupné z: <http://www.iir.cz/article/druhy-soudobe-diplomacie>
8. KELEMEN, Paul. Soviet Strategy in Southeast Asia: The Vietnam Factor. *Asian Survey.* 1984, vol. 24, issue 3, s. 335-348. DOI: 10.1525/as.1984.24.3.0146p.
9. KIERNAN, Ben. Origins of Khmer Communism. *Southeast Asian Affairs 1981.* 1981, vol. 1981, issue 1, s. 161-180. DOI: 10.13
10. KURIAN, George Thomas. *Dictionary of world politics.* Washington, D.C.: CQ Press, 2002, viii, 391 s. ISBN 15-680-2561-0.
11. MZV, Kolektiv pracovníků a Odpovědná redaktorka Klára VACHULOVÁ. *Zpráva o zahraniční politice České republiky: za období od července 1998 do prosince 1999.* Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2000. ISBN 80-863-4501-7.
12. MZV, Kolektiv pracovníků a Odpovědná redaktorka Iva WEINDENHOFFEROVÁ. *Zpráva o zahraniční politice České republiky: za období od ledna 2006 do prosince 2006.* Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2007. ISBN 978-808-6345-581.

13. MZV, Kolektiv pracovníků a Odpovědná redaktorka Iva WEINDENHOFFEROVÁ. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2007 do prosince 2007*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2008. ISBN 978-808-6345-673.
14. MZV, Kolektiv pracovníků a Odpovědná redaktorka Iva WEINDENHOFFEROVÁ. *Zpráva o zahraniční politice České Republiky: za období od ledna 2008 do prosince 2008*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2009. ISBN 978-808-6345-727.
15. NOŽINA, Miroslav. *Dějiny Kambodže*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 380 s. Dějiny států. ISBN 978-807-1068-976.
16. NOŽINA, Miroslav. *Kambodžský poutník*. Vyd. 1. Praha: Livingstone, 1999, 237 s., [8] s. barev. obr. příl. ISBN 80-902-7000-X.
17. NOŽINA, Miroslav, Jiří ŠITLER a Karel KUČERA. Kambodžské království a Česká republika, Nástin bilaterálních vztahů. *Mezinárodní vztahy*. 2007, č. 1.
18. NOŽINA, Miroslav, Jiří ŠITLER a Karel KUČERA. *Royal ties: King Norodom Sihamoni and the history of Czech-Cambodian relations*. Prague: European Group, 2006, 188 s. ISBN 80-869-3875-1.
19. ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 6., dopl. vyd. Praha: NLN Nakladatelství lidové noviny, 2010, 601 s. Dějiny států. ISBN 978-807-4220-265.
20. ZELENDA, Jiří. *Kambodža*. 1. vyd. Praha: Libri, 2009, 142 s. Stručná historie států, sv. č. 62. ISBN 978-807-2774-272.

Dokumenty

1. Čs. trenér kopané pro Kambodžu. č. 1.137/58. TO-O-1945-1959, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
2. Dopis pro ministra zahraničních věcí od ministra zahraničního obchodu: Vážený soudruh Ing. B. Chňoupek, ministr zahraničních věcí, Praha. č. 013.729/79/SM. TO-T-1975-1979, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
3. Charta OSN (1945), United Nations. [cit. 2015-05-07] Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>
4. Informace o Kambodžském království k návštěvě kambodžské parlamentní delegace v ČSR, TO-O-1945-1959, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.

5. Informace o vnitřní situaci a zahraniční politice KLR. č. 012.908/79-3. TO-T-1975-1979, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
6. Jmenování čs. velvyslance a znovuotevření čs. ZÚ v Phnom Penhu. č. 012.176/79-3. TO-T-1975-1979, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
7. Kambodža – vnitřní situace, vietnamsko-kambodžské vztahy. č. 01023/77. TO-T-1975-1979, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
8. KLR – Návrh na vyslání čs. vládní delegace na oslavy osvobození Phnom Penhu a vyhlášení KLR. č. 018.648/79-3. TO-T-1975-1979, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
9. KLR – Žádost o neodkladnou pomoc. č. 013.332/79-3. TO-T-1975-1979, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
10. Mimořádná hospodářská zpráva č. 4 – Zahraniční obchod Kambodže. č. 0143/64. Zprávy ZÚ Phnom Penh, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
11. Mírové mise OSN. Model OSN – XV. ročník (2009/2010). [cit. 2015-03-25]
Dostupné z:
http://www.studentsummit.cz/data/1261405740862BGR_GA_Mise.pdf
12. Návrh na čs. postup v Kambodži. č. 018 508/75-7. TO-T-1975-1979, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
13. Návrh usnesení, Federální ministerstvo zahraničních věcí. č. 019.022/79-3. TO-T-1975-1979, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
14. Obchodně-politická zpráva, říjen-listopad 1958. TO-O-1945-1959, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
15. Perspektivní plán vědeckých styků – Kambodža. č. 116.639/59-7. TO-O-1945-1959, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
16. Politická a hospodářská zpráva z roku 1957. č. j. 652/58. TO-O-1945-1959, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
17. Politická zpráva č. 7/69 – Problémy současných československo – kambodžských vztahů. č. 039/69. Zprávy ZÚ Phnom Penh, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
18. Pomoc Kambodžské lidové republiky. č. 012.067/79-3. TO-T-1975-1979, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
19. Povýšení ZÚ Phnom Penh na velvyslanectví. č. 018.551/59-7. TO-T-1955-1959, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.

20. Postup v kambodžské relaci. č. 011.749/75-7. TO-T-1975-1979, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
21. Pozvání kambodžského krále a královny do ČSR. č. 024.443/59-7. TO-T-1955-1959, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
22. Prodloužení obchodní a platební dohody a dohody o vědecké a technické spolupráci mezi ČSR a Kambodžou. č. 034.080/59-7. TO-T-1955-1959, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
23. Rezoluce 745 (1992), United Nations, s. 39-40. [cit. 2015-03-25] Dostupné z: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/745\(1992\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/745(1992))
24. Rezoluce 860 (1993), United Nations. [cit. 2015-03-25] Dostupné z: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/860\(1993\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/860(1993))
25. Situace po sesazení Sihanuka a perspektivy vývoje Kambodže. č. 029/70. Zprávy ZÚ Phnom Penh, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
26. Specifikace čs. ekonomické pomoci KLR v roce 1979. č. 01533/79-11. TO-T-1975-1979, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
27. Styky ČSR s Kambodžou, Povýšení ZÚ Phnom Penh na velvyslanectví. č. 018.551/59-7. TO-T-1955-1959, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
28. Telegram z Phnom Penhu. Došlo 20. 6. 1958, 16:00. Ev. č. SP: 8046 – Ka. TO-O-1945-1959, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
29. Ukončení studia Sihamoniho v ČSSR. č. 018 332/75-7. TO-T-1975-1979, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
30. United Nations Treaty Series, vol. 299, United Nations, s. 57-81. [cit. 2015-03-25] Dostupné z: <http://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20299/v299.pdf>
31. Usnesení o sjednání Protokolu o zrušení Rady vzájemné hospodářské pomoci, 1991. [cit. 2015-04-02] Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0698_00.htm
32. Usnesení zahraničního výboru z 22. 10. 1958. TO-O-1945-1959, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
33. Vienna Convention on Diplomatic Relations, 1961. [cit. 2015-03-02] Dostupné z: http://www.ediplomat.com/nd/treaties/diplomatic_relations.htm
34. Zájezd souboru „Radost“ do Kambodže. č. 126.583/58-7. TO-O-1945-1959, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.

35. Zápis o jednáních ve věci nákupu rýže. č. 1.014/59. TO-O-1945-1959, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
36. Zpráva královské vlády. Phnom Penh, 3. 7. 1959. TO-O-1945-1959, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.
37. Zpráva o čs. ekonomické pomoci KLR. č. 013.152/79-3. TO-T-1975-1979, Kambodža, krabice 1. Archiv MZV ČR, Praha.

Online zdroje

1. Association of Southeast Asian Nations. [online]. [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: <http://www.asean.org/asean/about-asean>
2. Kalkulačka inflace. [online]. [cit. 2015-05-07]. Dostupné z: <http://www.penize.cz/kalkulacky/znehodnoceni-koruny-inflace#inflace>
3. MZV - Ekonomická charakteristika země. *Ministerstvo zahraničních věcí* [online]. [cit. 2015-04-07]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/asi/kambodza/ekonomika/ekonomicka_charakteristika_zeme.html
4. MZV – Obchodní a ekonomická spolupráce s ČR. *Ministerstvo zahraničních věcí* [online]. [cit. 2015-04-07]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/asi/kambodza/ekonomika/obchodni_a_ekonomicka_spoluprace_s_cr.html
5. MZV- Rozvojová spolupráce – Kambodža. *Ministerstvo zahraničních věcí* [online]. [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/dvoustranna_zrs_cr/projektove_zeme/kambodza/index.html
6. MZV - Schengenské dohody. *Ministerstvo zahraničních věcí* [online]. [cit. 2015-03-25]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/asi/kambodza/smlouvy/index.html